

מאמר מערכת

ואכלתם לחמכם לשובע

נאמר בתורה הקדושה בפרשת בחוקותי: והשיג לכם דיש את בציר... ואכלתם לחמכם לשובע, וישבתם לבטח בארצכם.

ובתורת כהנים, מובא בפירוש רש"י: והשיג לכם דיש את בציר, שיהא הדיש מרובה ואתם עסוקים בו עד הבציר, ובבציר תעסקו עד שעת הזרע. ואכלתם לחמכם לשבע, אוכל קמעא והוא מתברך במעיו.

נראה שהטעם שפירשו חז"ל "ואכלתם לשובע - אוכל קמעא ומתברך במעיו", מכיון שנאמר קודם בפסוק "ונתנה הארץ יבולה... והשיג לכם דיש את בציר", ואם כן פשיטא שיהיה אוכל בשפע ויאכלו לשבעה. אלא ודאי יש כאן ברכה נוספת, והיא ש"אוכל קמעא ומתברך במעיו".

וצריך ביאור, ברכה זו מה טיבה, הרי לא חסרו דבר, ויש אוכל בשפע, ומדוע צריכים לברכה זו?

ונראה דהיא הנותנת, מאחר שנתרבה השפע, הרי יש חשש שימשך האדם אחר אכילה ושתיה, ויהיה בבחינת "עושר השמור לבעליו לרעתו", אשר כבר החכם מכל אדם חשש מזה, ואמר [משלי ל ט-י] "ראש ועושר אל תתן לי... פן אשבע וכחשתני" וכו'. ונמצא ברכתו קלקלתו חלילה. וזוהי א"כ ברכה גדולה ונפלאה, שלא ימשך חלילה אחר אכילה ושתיה, אלא "אוכל קמעא ומתברך במעיו".

ועוד, אמרו חז"ל בעירובין פ"ג ע"ב: "האוכל כמדה זו הרי זה בריא ומבורך, יתר על כן רעבתן, פחות מכאן מקולקל במעיו". וברש"י: "ומבורך, שאינו אוכל יותר מדאי, וכתוב בטן רשעים תחסר". וא"כ יש לפרש שהברכה במעיו הוא שתהא אכילתו כפי צרכו ומדתו, לא פחות ולא יותר, לבל יזיקנו המאכל. דהרשע שלא זכה לברכה, אוכל הרבה, משום שחסר יבואנו, וזהו קלקלה וחולי.

ובמחשבות חרוץ לרבי צדוק הכהן זצ"ל, פירש ש"אוכל קמעא ומתברך במעיו", אינו מיעוט בכמות, אלא ה"קמעא" הוא במיעוט הרגשת האכילה

הגשמית, מיעוט ההנאה והתאוה. ולעומת זה ברכת התועלתיות מהאכילה לגוף ולנפש מדובה ומבורכת. ודפח"ח.

גב אסורי המאכלות שאסרה תורה, כותב הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לפיה"מ ובמו"נ, שטעם הדבר הוא כדי לקנות מדת ההסתפקות ולרסן תאוות האכילה והשתיה באדם.

גב הסיבה שתקנו חז"ל ברכה על אכילה ושתיה כותב הגאון בן איש חי ש"א פרשת פנחס: "ומאחר שכל כוחם ומלחמתם של ישראל עם הקליפה הוא בפה, לכך תקנו חז"ל על כל אכילה ושתיה ברכה להקדוש ברוך הוא, יען כי היצר הרע הוא מתקנא ומתגרה בפה יותר מכל איברים של אדם, כי הוא נגדי אליו, ושם האדם עורך מלחמה עם היצר הרע, ואין דבר שיהיה ליצר הרע תגבורת מצידו על האדם כמו תאוות אכילה ושתיה, ולכך תקנו ברכה על אכילה ושתיה.

ובזה יש לבאר דברי חז"ל שדימו שלחנו ואכילתו של אדם למזבח. ביומא דף עא ע"א: "הרוצה לנסך יין על גבי המזבח ימלא גרונו של תלמידי חכמים יין". ובברכות נ"ה ע"א וחגיגה כז ע"א: "רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו, בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על אדם, עכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו". דתלמיד חכם שאוכל ושותה לשם שמים, לעשות רצון קונו, אכילתו ושתיתו כקרבן וכנסכים.

גליון 66–67 עוסק:

- ❖ מידע הלכתי – לקראת המעבר משנת מעשר שני למעשר עני.
- ❖ בדין תולעים הנמצאים בבשר הדגים. מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א.
- ❖ סימני טהרה בדגים שונים. בלווי תמונות. יו"ר המכון הרה"ג רש"ז רווח שליט"א.
- ❖ הפרשת תרו"מ משמרים ויין שני, ומיין המעורב במים. העורך.
- ❖ סיכום והערות בהלכות חלה – המשך. הרה"ג אליהו ראש שליט"א.
- ❖ גילויי בבצל ירוק, ואוכלין ששהו תחת המיטה. הרב מנחם מנדל קטשוילי שליט"א.

**ביקרא דאורייתא
ובברכת כתיבה וחתימה טובה
העורך**

מידע הלכתי

לקראת המעבר משנת מעשר שני לשנת מעשר עני

עם תום שנת תשס"ו שהיא שנת מעשר שני והמעבר לשנת תשס"ז שהיא שנת מעשר עני, אנו מזכירים לציבור הרחב את כללי הפרשה בשנת מעבר:

- א. ירקות שייקטפו אחר ר"ה תשס"ז מפרישים מעשר עני.
- ב. ירקות מאוסמים שישווקו בתשס"ז ונלקטו בתשס"ו [כגון תפוז"א גזר ועוד] מפריש מעשר שני.
- ג. פירות שהביאו שליש [בישול] קודם ט"ו בשבט תשס"ז, אף שייקטפו אחר ט"ו בשבט תשס"ז – מפריש מהם מעשר שני.
- ד. פירות שיביאו שליש לאחר ט"ו בשבט תשס"ז [בד"כ החל מפרי השסק ואילך], מפריש מעשר עני.
- ה. פירות הדר שהביאו שליש לפני ט"ו בשבט תשס"ז, ונקטפו לאחר ט"ו בשבט תשס"ז, מפריש מספק גם מעשר שני וגם מעשר עני.
- ו. אתרוג שנקטף לאחר ראש השנה של תשס"ז ולפני ט"ו בשבט, מפריש מעשר שני. והנקטף לאחר ט"ו בשבט תשס"ז מפריש מעשר עני בלבד.
- ז. קטניות שיביאו שליש לאחר ראש השנה תשס"ז, מפריש מעשר עני.
- ח. קטניות מאוסמים [כגון חומוס, חמניות ועוד], שהביאו שליש בתשס"ו, מפריש מעשר שני אף אם נלקטו בתשס"ז.

הנתינה לעני נוהגת גם בזמן הזה. ויש מקום להחמיר ולתת לעני גם ב"ספק טבל" [ראה בספרי "ביכורי שדה" בפ"ד סעי' ד].

ארפני הנתינה לעני לכתחילה זה "הן ולא דמיהן". אולם כיון שנתנה בפועל של הפירות לעני היא מלאכה לא קלה, בכל הפרשה ללכת ולחפש עני, על כן הדרך היותר קלה היא ע"פ דברי המשנה בגיטין דף ל', והיא להלוות לעני או לגזבר עניים מראש סכום כסף, ובכל הפרשה המלווה משאיר את פירות המעשר עני ברשותו ומקזז מההלוואה שהלווה לעני. עם החתימה על חוזה ההלוואה,

העני הופך להיות מכירי עניים של המלווה, ואז בכל הפרשה העני קונה את גוף הפירות, ושוב הם מוחזרים בתורת הלוואה.

ע"פ ההערכה הכספית [ובהתייחס לתנאים המיוחדים של הלוואה וכמבואר בגמ' ובמפרשים שם וכמבואר בביכורי שדה שם]. סכום של 50 נ"ח אמורים להספיק עד כמות תוצרת של 1 טון לכל שנת המעשר.

צרכנים המעוניינים להצטרף על "בית המעשר" עבור חוזה עם גזבר עניים. ושלא יכשלו חלילה בגזילה או ספק גזל עניים. יכולים לקבל את החוזים **במשרדי המכון** בטלפונים הרשומים מעלה. או במשרדי **עזר בנימין** בעיה"ת אלעד בטלפונים: 03/9090555

בברכת
שנה טובה ומבורכת
שניאור ז. רווח

מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

בדין תולעים הנמצאים בתוך בשר הדגים

תשובה זו נלקחה מדברי ההסכמה של מו"ר הגאון הראש"ל שליט"א
לספרו של יו"ר המכון הרב שניאור ז. רווח – ספר תולעת שני – כרך ב / דגים

בעה"ת"ש, בשישי בשבת ערש"ק "דברים" התשס"ו

ולאזת אמת שעיינתי בחיבורו של ידידי וחביבי הרה"ג רש"ז ריוח שליט"א אביא
ממ"ש בתשובתו על התולעים שבבשר הדגים אשר העלה לאוסרם
ולחייב בדיקה בדגים אלה, כדי לברר היטב שאין בהם תולעים, וכותב שאחר
הדברים האלו ראה בפירסום של הרה"ר לישראל על עניני כשרות, ידיעה
האומרת שעמדת הרה"ר היא, שאין חשש בתולעים שבבשר הדג ושכן פסקו
גדולי הפוסקים.

וכב' כותב ששגגה גדולה יצאה מפי השליט, שאין אנו צריכים לזה את גדולי
הפוסקים הקודמים ולא גדולי הדור הזה, שכן היא הלכה ערוכה בש"ע יו"ד
(סימן פ"ד סעיף ט"ז). וכותב שיש הבדל בין התולעים בהם מדבר השו"ע, ובין
התולעים שבדגים מסויימים שהם אסורים. וכב' האריך והעלה לאוסרם וביקשני
לחוות דעתי העניה בזה.

והנה במסכת חולין (ס"ז ע"ב) אמר רב ששת בריה דרב אידי קוקיאני אסירי,
מאי טעמא, מעלמא אתו. ופירש"י ז"ל, קוקיאני, תולעים שבכבד ובריאה,
מעלמא אתו, שבלעתן הבהמה עם האוכלים, ותחילתן שרצו על הארץ. מתקיף
לה רב אשי אי מעלמא אתו לישתכחי דרך בית הריעי. איכא דאמרי א"ר שישא
בריה דרב אידי קוקיאני שרו, מ"ט מיניה גבלו, א"ר אשי פשיטא דאי מעלמא קא
אתו לישתכחו דרך בית הריעי. והלכתא קוקיאני אסירי, מ"ט מינם ניים ועיילי
ליה באוסיה תולעים. ופירש"י ז"ל, כשהבהמה ישנה נכנסים בחוטמה ומשם
לקנה ריאה וכבד, הילכך לא משתכחי דרך בית הריעי.

עוד אמרו שם דרני דבשרא אסירי, דכוורי שריין, ופירש"י ז"ל, דרני, תולעים
הנמצאים בין עור לבשר, כשמפשיטין הבהמה. ע"כ. ונמצא שאותן דרני
בבשר הבהמה אסורים, ובדגים מותרים, ולהלן מבארים הטעם, שהבהמה
בשחיטה הוא דמשתריא, והני (דרני) מדלא קא מהני להו שחיטה באיסורייהו
קיימן, אבל דגים באסיפה בעלמא משתרי, והני כי קא גבלן בהיתירא קא גבלן.

ופירש"י ז"ל בשחיטה משתריא, ואלו שגדלו בתוכה עד שלא נשחטה, באו מאיסור אבר מן החי, ושחיטת הבהמה לא אהניא לדידהו שהרי יש להם חיות לעצמן, ואע"ג דשליל מותר בשחיטת אמו, מכל הבהמה תאכלו, נפקא לן לקמן, אבל הני באיסורייהו קיימי. עכ"ל.

והתוס' שם ד"ה קוקיאני הקשו על פירש"י ז"ל שפירש דקוקיאני בבהמה מיירי. ור"ת פירש דבדגים איירי, והא דאמר כי ניים עייל ליה, אשכחן בדגים כהאי גוונא בב"ב (ע"ג ע"ב) דאמר רבב"ח וכו'. וכ"כ שאר הראשונים בשם ר"ת. ומרן ז"ל בב"י כ' שהרשב"א ז"ל כתב שכן פירשו הגאונים, וברוב הספרים גורסים בפירוש, והלכתא קוקיאני אסירי מ"ט מינם ניים כוורא ועייל באוסייה, וכך היא גירסת הר"ף ז"ל, ומשמע דלא אסר ר"ת בדגים אלא הנמצאים במעיים, וכיוצא בהם, דאיכא למימר בהו דמעלמא אתו. אבל הנמצאים בבשר הדג שרו, דמיניה קא גבילי. וכ"כ הג"א. עו"כ הב"י ונ"ל דלגירסת רש"י נמי התולעים שבמעיי הדגים אסורים, דאיכא למימר בהו נמי דמעלמא אתו, ועיילו ליה באוסייה ונתבאר דברי רבינו עכ"ל הב"י.

וכוונת מרן ז"ל דבזה נתבאר מ"ש הטור שם (דף קל"ה ע"א) וז"ל, כל תולעים הנמצאים בבהמה לא שנא במעיה, ולא שנא בין עור לבשר כולם אסורים. והנמצאים בדגים במעיהם אסורים, בין עור לבשר או בתוך הבשר מותרים. והגדלים בבשר ודגים וגבינה המלוחים מותרים, כל זמן שלא פירשו. (וע"ש עוד בשם הרא"ש ז"ל) עכ"ל.

נמצא דבבשר הבהמה בכל גוונא אסור כשנמצאו מחיים, והטעם כמ"ש בגמ', דלא משתריא אלא בשחיטה, ושחיטה לא מהניא לתולעים. אבל הגדל בבשר מלוח כיון שגדלו בהם אחר שהותר הבשר כבר, מותרים. ובדגים שהן חיים, אם התולעים במעיהם אסורים, דמעלמא קא אתו. ואם נמצאו בין עור לבשר או בתוך הבשר מותרים, דמבשרם גדלו, ולא השריצו במים ומותרים.

ואולם מדברי רש"י ז"ל הנ"ל, דמפרש בקוקיאני דבבהמה מיירי, היה מקום לומר דבדגים אפילו נמצאו בין עור לבשר או תוך הבשר, ג"כ אסור, דמ"ש והלכתא קוקיאני אסירי פירש הוא ז"ל דבבהמה מיירי, וע"ז כתב מרן הב"י ז"ל שנראה לו דגם לגירסת רש"י ז"ל התולעים שבמעיי הדגים אסורים, דאיכא למימר בהו נמי דמעלמא אתו ועיילי ליה באוסייה, וכנ"ל. ובזה השווה דברי רש"י ז"ל עם דעת הגאונים והראשונים אשר כמעט כולם פירשו דקוקיאני בכורי קאי, דאע"ג דרש"י ז"ל פירשה בבהמה, לא נחלקו אלא בפירוש הענין, אבל בהלכה גם רש"י ז"ל מודה דגם בדגים אסורים.

זמרתוך עיון בדברים עולה בפשיטות דכל תולעת שבאה מבחוץ ונכנסה לתוך הבשר אסורה, שכבר השריצה במים. ואין הבדל אם נכנסה לבהמה או לדגים, וכן אין שום חילוק בין נכנסה דרך החוטם או דרך הבשר שנקבה אותו ונכנסה לתוך הבשר, בכל גוונא אסורה, וזה פשוט כביעתא בכותחא, דאחר שהשריצה במים, הרי היא שרץ המים ואסורה מן התורה, ובודאי שכניסתה לתוך בשר בהמה, או לתוך בשר הדג, אין בו כדי להתירה. ופשוט.

זמרון ז"ל בש"ע (סימן פ"ד סט"ז) כתב, כל תולעים הנמצאים בבהמה בין שהם בין עור לבשר בין שהם במעיה אסורים. והנמצאים בדגים במעיהם אסורים, בין עור לבשר או בתוך הבשר מותרים. והא דאסרינן דוקא דמחיים, אבל הגדלים בבשר אחר שחיטה או בדגים וגבינה מותרים כל זמן שלא פירשו, הלכך, תולעים הנמצאים בקערה וכו'. עכ"ל.

זכבר פירשנו הדברים עפ"י הגמרא והראשונים, ופשוט במה שהתירו בדגים היינו דוקא כשגדלו בתוך בשר הדג, דבבהמה כשגדלו בבשרה מחיים אסורים דשחיטת הבהמה לא מהניא לתולעים, אבל בדג שא"צ שחיטה גם התולעים הגדלים בתוך בשרו מחיים מותרים, אבל הנמצאים בבני מעיו של הדג אסורים, מפני שבאו מבחוץ וכבר שרצו במים ונאסרו. וממילא דפשוט וברור, שאם ימצאו תולעים בין עור לבשר הדג, או שנמצאו תוך בשרו, אבל ברור לנו שלא גדלו בתוך בשרו, אלא באו מבחוץ, פשוט וברור דאסורים הם.

זע"ש בט"ז ובש"ך (ס"ק מ"ג) דהנמצאים במעי הדגים אסורים וכו', דמעלמא אתו לתוכם, אבל הנמצאים בהם בין עור לבשר שרי, דמהם גדלים, ולית בהם משום אבר מן החי, דהא דגים באסיפה בעלמא סגי להו. עכ"ל. והן הם הדברים המפורשים בגמ' ובראשונים שהיתר התולעים שבבשר הדגים, הוא משום דגדלו מבשר הדג ולא פירשו, אבל כשברור לנו שהם באו מבחוץ אין ספק שאסורים הם.

זכב' הראני מ"ש הגאון הגדול מוהר"ש וואזנר שליט"א בשו"ת שבט הלוי ח"ד (חיר"ד סימן פ"ג) שדן על דג הסעבעל פיש, שלפי חוקרי או"ה נתברר להם שהתולעים הנמצאים בבשר דג זה, באים מבחוץ, שיש דג טמא ששמו סיעל פיש שיש בתוכו תולעים, ותולעים אלו מטילים ביצים, והדג זורק ביצים אלו במים, ובאים דגים ששם שרימפ פיש ובולעים אותם הביצים, ובתוך מעיהם נולדים התולעים מאותם ביצים, ואח"כ באים דגים אחרים "קוד פיש", ובולעים השרימפס כולו, ומתעכל בתוך הקוד פיש, ונשארים התולעים קיימים בתוך הדג הנז', ומשם הם רוחשים לבשר הדג. ובין הקוד פיש יש סוג שנקרא סעבעל פיש,

והזכיר הגמ' ושו"ע הנ"ל, וכתב דלפי עדותם דהתולעים בבשר הדגים הנ"ל באים מבחוץ, ולא מיניה קא רבו, והרב השואל שם חתר למצוא להם היתר, והגאון שליט"א דחה דבריו, וכתב דבגמ' דנו רק על תולעים שבדאי גדלו מבשר הדג או הבהמה, דבזה יש הבדל בין דג לבהמה, אבל תולעת שבבשר הדג, ואין אנו בקיאים לדעת אם זה הוא דרנא שבגמרא, אין בידינו להתיר. וכתב שכן משמע במאירי שם, אלא דמריהטא דלשון הטוש"ע משמע דסתם תולעים שבבשר הדגים אמרינן דמיניה גבלי. וצ"ל דהראשונים פליגי בזה, אם סתם תולע הנמצא בבשר דג או בין עור לבשר, נדון להקל כמורנא או לא, אבל לכונ"ע משכחת גם להיפך, וכו'. ע"כ.

ובאמת כן הוא שהדבר כמפורש בגמ' ובראשונים וגם בטוש"ע דכל ההיתר בתולעים שבדג הוא, כשברור לנו דלא אתו מעלמא רק מיניה גבלי, וזה מבואר להדיא בעצם החילוק שבין נמצאו במעיהם, ובין נמצאו בין העור לבשר או בתוך הבשר. דבתוך הבשר הוא מיניה וביה, אבל במעיו זה מראה שבאו מבחוץ ובלעם בפיו ומשם באו למעיים. וע"ש בחידושי רעק"א ז"ל שהביא גירסא שגם במוחו אסור, כי עולים מחוטמו למוחו, וא"כ כל שברור לנו שבאו מבחוץ הן ע"י חוקרים נאמנים, והן ע"י ראיית העין, וכמו שהראוני תולעת שהיא וחלק גדול מגופה מובלע תוך בשר הדג, וחלקה האחורי עודנו מבחוץ, דרואים שהיא באה מבחוץ ובוקעת בשר הדג ונכנסת בפנים, הו"ל שרץ המים [ובאמת גם הרב שבט הלוי נר"ו מסכים לזה, כך דן אם מה שהתיר דורנא בבשר האם רק דורנא, דבזה קים להו לחז"ל דזה דרכה לגדול מבשרו של הדג, שכך הוא טבעה של תולעת זו, או שבכל תולעת שנמצאה בבשר אמרי' דמסתמא מיניה גבלי ושרי, ומתוך לשון הש"ע שלא כתב דרני, רק כתב תולעים בסתם, משמע ליה דסתם תולעת שבתוך הבשר מותרת], ואפילו יהיה רק ספק שבאו מבחוץ ג"כ אסור, דהו"ל ספיקא דאורייתא ואסור¹.

וראייתי בשה"ל שם שכתב וז"ל, ולא באתי כאן לקבוע אם עדותם נכון או לא, דודאי פיהם דבר שוא ושכיח טעותא גביהו, מ"מ אם יתברר שכדבריהם כן הוא, שיש תולעת כזה ושרשו מבחוץ, אין לענ"ד בזה סתירה לדברי חז"ל הקדושים, ע"פ מה שכתבתי למעלה, ודלא כמ"ש כב' ועשה השואה בין נושאים שאינם דומים זל"ז, עכ"ל. וכב' הרש"ז ריוח שליט"א אמר לי שבדק וחקר והתברר שאמת נכון הדבר שיש סוגי דגים שתולעים מסויימים נכנסים

¹ וראה בספר תולעת שני ח"ב בבירורי הלכה (עמ' רג), שהבאתי שכן כתב הב"ח ביו"ד פג, להדיא שהיכא שיש ספק יש לאוסרו כדין ספק איסור תורה. ש.ז.ר.

בהם מבחוץ והאריך בזה, וזה בודאי אסור לכ"ע בלא פקפוק. אך מה שאמר לי שהגאון שבט הלוי שליט"א בח"ז (סי' קכ"ז) חזר ופשט הספק הזה, הנה עיינתי גם בתשובה ההיא, וראיתי שעדיין לא פשט הספק שבמציאות, אך זה פשוט לו בשתי התשובות הנ"ל, שאם ברור שנכנסו מבחוץ, שאכן הם אסורים לכ"ע בלא ספק.

וע"ש עוד בשבט הלוי ח"ד (סי' פ"ג) הנ"ל, דאפילו שרק הביצים היו במים, ולא יצאו התולעים עד שבלעם הדג הנז', מ"מ מכלל ספק דאורייתא לא נפקו ואסורים וע"ש שנוטה דעתו לומר דהיא השרצה גמורה במים ואסורים בודאי, ולא מספק, ודחה דברי הרב השואל שפלפל רבות להקל בזה.²

ואצ"י דברי גדול הוא מרן בעל החזון איש ע"ה (חיו"ד סימן י"ד (א) ס"ק ח') בדגי הקרפיונים, וז"ל שמעתי אח"כ בשם ספרי הטבע שהם נולדים מבחוץ, וע"י איזה סיבה נופל זוג מהם בבריכה, והם פרים ורבים במהירות מופלגה, עד שממלאים את כל הבריכה, והם נופלים על הדגים למצוץ דמם ושמנם, וא"כ בטל הספק שנסתפקו אולי מיניה קא רבו, ואיסורם מוחלט שהם שרץ המים, עכ"ל. וע"ע שם אות ט'.

עו"ב שם (אות י"א), ואמנם שרץ שנתרבה במים שבכלים, וישב על גבי הדג והוציאו הדג מן המים, הרי זה כפירש מן המים במוחלט, ואין ענינו לדין כל שתחלת ברייתו מן המים טובלין בו, דהכא שרץ המים חיותו במים, והלכך אם שאבו בכלי מים מן הבור והשרץ בתוך המים, לא חשיב פירש, כיון שלא נפרש מן המים מקור חיותו, אבל על הדג, אין זה מקום חיותו, ולא עדיף ליה על גב הדג מעל גב שאר אוכל, שהרי הולך ומתיבש עד שמת וחשיב פירש מן המים ונאסר, וזה מוכח מהא דדרני שבכוורי שריין, אע"ג דנתהוו בדג שבימים ובנחלים, ואם הדג כמים הרי דרני שבכוורי שנתהוו מבשר הדג כנתהוו מן המים, וכו'. עכ"ל. [לכאורה יש להוכיח כן גם ממ"ש קוקיאני אסירי דמעלמא אתו, וכ"פ הש"ע דתולעים שבמעיי הדג אסורים דמעלמא אתו, ופי' שבלע אותם מן המים, או שנכנסו דרך בית הריעי, וגם זה ראיה לדבריו ז"ל. שמ"ע].

והנה מפורש בדבריו כמ"ש לעיל דאם רואים שהתולעים מתלבשים על הדג

² וראה בספר תולעת שני כרך שני עמ' מג ועמ' קצא, שהוכחתי ואף הבאתי את דברי כל המומחים שכולם כאחד מעידים, שהביצים אינם יכולים להתפתח אלא בקרקעית הים ולאחר שהיה של כמה ימים או שבועות [תלוי בטמפרטורה של המים] בוקע הזחל, ואז הוא נבלע ע"י הדגיגים. וממילא הדג בולע תולעת ולא ביצה. ש.ז.ר.

מבחוץ, בודאי דאסירי מן התורה בלא שום ספק, שודאי גמור שהוא שרץ המים.

והנה לשונו של הרמב"ם ז"ל קשה ביותר, שהוא כתב בהלכות מאכלות אסורות (פ"ב הי"ז) תולעת הנמצאת במעי הדגים, ובמוח שבראש הבהמה והנמצאת בבשר אסורה, אבל דג מליח שהתליע הרי התולעת שבו מותרת, שהן כפירות שהתליעו אחר שנעקרו מן הארץ שמותר לאוכלן כולן כאחת בתולעת שבתוכן. וכן המים שבכלים שהשריצו הרי אותן השרצים מותרין לשתותן עם המים, שנא' כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו, כלומר במים בימים ובנחלים, הוא שאתה אוכל את שיש לו, ואין אתה אוכל את שאין לו (קשקשת), אבל בכלים בין שיש לו בין שאין לו מותר. עכ"ל.

ותחילת לשונו מלמד כהנ"ל, שרק תולעים שבמעי הדג אסורים, דמעלמא אתו ואינם גדלים מתוך בשרם, ומשמע מלשון זה דאם גדלו מתוך בשר הדג מותרים הם, והטעם מבואר בגמ' דדג א"צ שחיטה. אך ממ"ש אח"כ אבל דג מליח שהתליע מותר. משמע דבדג שהוא חי אסור. וממ"ש, ובמוח שבראש הבהמה והנמצאת בבשר אסורה, אין מזה ראייה דבזה מדבר רק על הבהמה שאם נמצא במוחה או בבשרה אסור, דאפילו גדלו מתוך בשרה נמי אסור, דהיא צריכה שחיטה, אבל בדג אם ברור לנו שגדל מתוך בשרו שרי, דהדג א"צ שחיטה, אך ממה שכתב, אבל דג מליח וכו', משמע דתולעים הגדלים מבשר הדג החי אסורים.

ובאמת כן נראה שלמד הגאון מהרד"ע ז"ל (וציינו כב' הרשז"ר נר"ו מספר הליקוטים על הרמב"ם ז"ל שם הי"ז) וז"ל: והן כפירות שהתליעו וכו'. מכאן נראה שטעם הרב בדגים אפילו בבשרם, הוא מפני שמחיים הרי הוא כמחובר, ולא כטעם מגיד משנה וכו', עכ"ל.

והנה באמת כ"נ מהרמב"ם לכאורה, שבהיתר התולעים שגדלו בדג מליח דמותרים, דימה אותם הר"מ ז"ל לפירות שהתליעו אחר שנתלשו, וכן למים שהשריצו אחר שנעקרו מן המעיין ומהנהר והם בתוך כלים, שכל זה מותר, משום שהשריצו בתלוש, ומאחר וטעם הדג המלוח שהשריץ תולעתו מותרת, כי השריץ אחר מותו והו"ל כהשריץ בתלוש. מזה למד מהרד"ע ז"ל דבעודו חי חשיב מחובר, ותולעים שהשריצו ממנו אסורים, כמו שרץ המים שבנהרות ובימים, שאין להם קשקשת.

ואולם יש מקום לומר, דמה שדימה הרמב"ם ז"ל תולעים שגדלו בבשר הדג

לפירות תלושים שהשריצו, לא קאי רק על הגדלים בדג מת, אלא ה"ה נמי בתולעים הגדלים בדג שהוא עדיין חי, דמיקרי תלוש, כי אין דינו כגדל במים ממש, ואעפ"י שהדג עצמו גדל במים, ועודנו בתוך המים, מ"מ הוא לא מחובר למים והוא גוף נפרד, והגדל ממנו חשוב כגדל בפרי תלוש. וזו כוונת החזו"א ע"ה, ובפירוש כתב (שם אות י"א שהבאתי) דלא עדיף ע"ג הדג מעל גב שאר אוכל, והוכיח לזה מדרני שבכוורי דשריין, אע"ג שנתהוו בדג שבימים ובנחלים, ואם הדג כמים, הרי דרני שנתהוו מבשר הדג, כנתהוו מן המים, עכ"ל. והדברים ברורים, שהחזו"א מפרש בדעת הרמב"ם ז"ל שגם דג חי במים, אינו נחשב מחובר וגם אין דינו כמים, אלא התולעים שנתהוו ממנו דינם כתולעים שגדלו בפרי תלוש ומותרים.

ונעלמו מעיני קדשו דברי מוהרד"ע ז"ל שכתב בהיפך, ומ"מ דברי הרב המגיד ז"ל הם תנא דמסייע לדברי החזו"א נגד דברי מוהרד"ע ע"ה, שהרי הוא מפרש גם בדעת הרמב"ם ז"ל דתולעים הגדלים מבשר הדג אפי' שהוא חי מותרים. וזה בודאי היפך ממוהרד"ע, והדבר מפורש בדברי מוהרד"ע ז"ל שכתב שהדג בחיים הוא כמחובר ולא כטעם המגיד משנה וכו'. ופשוט. וידוע שהמגיד משנה הוא נאמן ביתו של הרמב"ם ז"ל המושל בכל מכמני תורתו ולו משפט הבכורה בקביעת דעתו של הרמב"ם ז"ל. ובפרט שגם רבנו הטור ומרן ז"ל בשו"ע פסקו בפשיטות דגם תולעים שגדלו מבשר הדג החי מותרים, ולא הזכירו שום חולק ע"ז, וש"מ שהכי נקטינן בדעת הרמב"ם ז"ל וכשיטת ה"ה ז"ל, ובפרט שכן הוא פשטות הסוגיא דחולין וכנ"ל.

ובן היא הסכמת הפוסקים האחרונים הט"ז והש"ך, ופר"ח נמי כן פשיטא ליה (בס"ק מ"ה), ועיין עוד בדברי כף החיים סופר באורך גדול בפרטים שונים מפי סופרים ומפי ספרים.

והנה באמת דברי הרמב"ם ז"ל לפי פשוטם קשים הם, וכמו שהקשה הראב"ד ז"ל שם, וז"ל א"א שבוש הוא זה, שאף הבשר המליח תולעתו מותרת, אבל מה שאמרו (חולין סט"ו) מורנא דבשרא אסירי דכוורי שרי, תולעים שהיו בו מחיים קאמר, ודכוורי שרי, דחיי הדגים כמיתתן דמי. עכ"ל. וכתב על זה הרב המגיד ז"ל וזו היא שיטת האחרונים ז"ל (כהראב"ד ז"ל) והם מפרשים קוקאני אסירי והם הנמצאים במעי הדגים, דבהנהו איכא למימר דמעלמא אתו, אבל הנמצאים בדגים אפילו מחיים בין עור לבשר שרו, דליכא למימר מעלמא אתו, אלא ממנו הם גדלים, ודכוותה בבהמה שנעשו מחיים אסירי, אבל אותן שגדלים אחר מיתה אפילו דבשרא שרי, וזה דעת הרשב"א ז"ל. עכ"ל.

ובאמת הכי אזלא סוגית הגמ', אבל מהרמב"ם ז"ל לא משמע כן דמשמע מיניה, דתולעים שבבהמה אפי' גדלו אחר מיתה אסורים, וכן פי' ה"ה ז"ל גופיה שם שקודם שכתב דברי הראב"ד ז"ל כתב, ונראה שרבינו סבור שכל התולעים הנמצאים בדג מחיים אסורים וזהו קוקאני דאסירי, והטעם מפני שאינן מתהוים ממנו, אלא נכנסים לו דרך נחיריו, וכשאמרו דכוורי שריין, הוא כשהתליעו אחר מיתה, ודכותה דבשרא אסירי, וזהו שאמרו מורנא דבשרא, ולא אמרו דבהמה, דמשמע דאפילו לאחר מיתה אסירי ונתנו טעם לדבר לפי שבשר הבהמה אינה מותרת אלא בשחיטה, וכל דבר חי שיצא ממנה אפילו לאחר מיתה אסור, כיון שא"א לו בשחיטה, אבל הדגים אינם צריכים שחיטה, וכל דבר הגדל ממנו בהיתר הוא גדל, וכמו תולעת הפירות, וגם בדגים אם פירשו אסורים כמו של פירות, זה נראה דעתו ז"ל, עכ"ל.

ובאמת כן הבין גם הגאון מהרד"ע ז"ל בדעת הרמב"ם ז"ל, אלא שהוא הבין דהגדל בדג החי אסורים אפילו אם ברור לנו שגדלו מתוך בשרו ולא אתו מעלמא, נמי אסירי, ודלא כה"ה ז"ל שכתב דהטעם שהנמצאים בדג מחיים אסורים, משום שאינן מתהוים ממנו, אלא נכנסים לו דרך נחיריו, והוא ז"ל מפרש דאפילו יגדלו ממנו אסורים, משום שהדג בעודו חי חשיב מחובר וכנ"ל.

ובאמת דברי מהרד"ע ז"ל קשים דלפי דבריו נמצא דדעת הרמב"ם ז"ל שונה מדעתם של רוב הראשונים ומרן ז"ל בש"ע פסק דלא כהרמב"ם ולא הזכירו אפילו ברמז, וגם דקשה קושית הראב"ד ז"ל, וכן יש עוד לדקדק הרבה ע"ז מסוגית הגמרא, ולא עת האסף.

וראיתי להגאון שבט הלוי שליט"א שכתב (בח"ד סימן פ"ג) וז"ל וצ"ל דהראשונים פליגי בזה אם סתם תולע הנמצא בבשר דג, או בין עור לבשר, נדון להקל כמורנא או לא, אבל לכ"ע משכחת גם להיפך, וכתב, ובאמת נתיישב בזה קצת שיטת הרמב"ם פ"ב הי"ז ממאכלות אסורות, אבל דג מליח שהתליע הרי תולעת שבו מותרת, הנה ברישא בדג חי לא קאמר שהתליע, אלא מדבר מתולעת הנמצאת בו, דאין ידוע לנו היאך היה תחילת התהוות התולעת, בעוד שהיה הדג במים, על כן מן הסתם אסור, דכיון דמסקנת הגמ' דקוקייני אסורים, אנו חוששים דהוא מסוג קוקייני ונכנסו בבשר מחיים, משא"כ חתיכת דג שהתליע לפנינו דמיניה קא גבלי הרי התולעת מותרת. ויש ליישב בזה השגותיו של הראב"ד ז"ל, עכ"ל.

ולא ראה את דברי מהרד"ע ז"ל דמדקדק יפה בדברי הרמב"ם, שאפי' נתהוו

מהדג בחיים אסורים, מטעם אחר, שהדג בחייו נקרא מחובר וכנ"ל.

ואי לאו דמסתפינא הוה אמינא דהרמב"ם ז"ל אזיל כשיטת כל הפוסקי' אלא שדיבר בהוה המצוי, דבדרך כלל לא מצוי שהחי יתליע, אלא בשר שמת הוא שמסריח ומתליע, אך אם באמת יתברר שהתולעת הזאת נוצרה מבשר הדג החי יודה דשריא, וע"כ כתב תולעת הנמצאת במעי הדגים, ואם כדבריהם היה לו לסתום ולומר, תולעים שבדגים אסורים, והוא ז"ל הדגיש שנמצאת במעיים, לומר לנו שהטעם הוא, דאתו מעלמא, וכמ"ש ה"ה ז"ל. ומ"ש ובמוח שבראש הבהמה והנמצאת בבשר אסורה עכ"ל, הכי קאמר והנמצאת במוח הבהמה ובבשר הבהמה אסור, ולא דיבר על בשר הדג כלל, דאם יתברר שתולעת זו נוצרה מבשר הדג מותרת, והטעם דבדג חשיב תלוש, וכמו שכתבתי משם החזו"א ע"ה³.

ולפי זה מה שכתב הרמב"ם ז"ל, שהן כפירות שהתליעו אחר שנעקרו וכו', וכן המים שבכלים שהשריצו וכו', לא קאי רק על דג מליח שהתליע, אלא על דג חי שיש בו תולעים, שהתברר לנו, שהם התהוו מבשרו ולא אתו לעלמא, גם הם דומים לתולעת שהתהוותה מהפרי אחר שנעקר מן הארץ, שהדג חשיב תלוש גם בעודו חי, ועוד י"ל שגם הרמב"ם ז"ל יודה בתולעים שנתהוו מבשר בהמה לאחר שחיטה דשרי, דכל שגדל בתלוש הו"ל כתולעת שגדלה בפרי תלוש, ושרי. ומה שנקט הרמב"ם ז"ל אבל דג מליח שהתליע, דיבר בהוה שדרך הדג להיות מונח לעיני כל חי, בחביות ובקופסאות, ויש שמניחים אותו כך עידן ועידנים, ומצוי היה שהיו מתליעים, וכמו שכן מצוי בגבינות, וע"ז דיבר הרמב"ם ז"ל במצוי ושכיח, ואה"נ שגם בשר נמי אם גדלו בו תולעים, אחר שחיטה מותר

³ וראה בלחם משנה על הרמב"ם שם שכתב את דברי הרב המגיד שבבהמה ובדגים כל התולעים שמחיים אסורים ובכל מקום שנמצאים אפילו בתוך הבשר. ולאחר מיתה בבהמה אסור ובדגים שרי. והקשה הלח"מ אם כן מדוע כתב הרמב"ם במעי הדג או במוח הבהמה, היה לו לומר חידוש שאפילו בכ"מ שנמצא בדג יהיה אסור או בכ"מ בבהמה יהיה אסור? ותירץ שהרמב"ם דיבר בהוה. ע"כ. כלומר שבמציאות רוב התולעים נמצאים במעיים של הדגים, אך אה"נ גם אם יהיה בתוך הבשר לעולם התולעים אסורים, כל שהם באו לדג מחיים. והטעם שס"ל להרמב"ם לאסור כל התולעים בכ"מ שהם, הוא משום שלדעתו כל התולעים שבדג מחיים, באים מבחוץ ולא שייך לומר מיניה קא גדלי אלא לאחר מיתה. וכן ביאר בדעת הרמב"ם בספר ערוך השולחן יו"ד סי' פד סעיף צב שכתב וז"ל: "ודע שהרמב"ם יש לו שיטה אחרת בתולעים... דאפילו הנמצאים בבשרו של דג מחיים תלין שנכנסו מחוץ. ותולעים שבדגים אינם מותרים רק הנוולדים לאחר מליחתן. עכ"ד. ש.ז.ר.

לאוכלו עם תולעיו, דאין טעם לאוסרו דהא בודאי שהבהמה תלושה הוא, וכל האיסור הוא מצד אמ"ה, והשחיטה לא מתירתם, אבל אלו שגדלו מבשרה אחר שחיטה הרי הם כמו תולעים שבדג מת או בגבינה או בפירות תלושים ומים שאובים, שכולם מותרים, ולמה יגרע הבשר של בהמה שחוטה שכבר הותרה.

העולה מכל האמור:

תולעים שנמצאים בדגים בתוך מעיו או במוחו ובפיו וכדומה אסורים הם לכו"ע, דמעלמא אתו, והרי הן שרץ המים ואיסורם איסור תורה בודאי, ותולעים שנמצאו בין העור ובין בשר הדג, או בתוך הבשר, לדעת הרמב"ם הם אסורים, לפי פירוש מהרד"ע ז"ל הם אסורים מן התורה, ואפילו אם ברור שנתהוו מבשר הדג, והטעם דדג חשיב מחובר למים, ושרצים שגדלו במחובר אסורים. ולדעת הרב המגיד ז"ל הם אסורים משום דמעלמא אתו. ודעת רוב הפוסקים, כשברור שלא באו מבחוץ, אלא מבשרו נתהוו, הם מותרים, וכ"פ הטור והש"ע וכל נושאי כליהם.

אך כל זה כשברור לנו שלא באו מבחוץ, אבל אם הדבר מסופק הן מצד מה שהעיניים רואות, והן מצד בירור מחקרי נאמן, **אסור לאוכלם ואסור לאכול הדגים הללו, עד שינקו אותם בקפידא**, דהוי ספק איסור דאורייתא ולחומרא. **והמזלזל בזה הוא מכשיל את הרבים רח"ל**, וישר כוחו של ידידי וחביבי, ליש ולביא כמהרש"ז ריוח שליט"א שמתאמץ ע"ז, יה"ר שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה לש"ש, בבריאות ורוב נחת אמן.

**המצפה לישועת ה' ברחמים
שלמה משה עמאר**

הרב שניאור ז. רווח שליט"א
 רב איזורי במועצה איזורית גזר
 ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ

בדין סימני טהרה בדגים

הגם שבגליון מס' 62-63 הבאנו דיון הלכתי על חלק מהדגים הבאים, מכל מקום כיון שנתחדשו כמה דברים, הבאנו חלקם מחדש

דג אראס – סכנ הודי / משויש

דג אראס קומוניסט – סכנ משויש
 לאחר ניקוי הקוצים

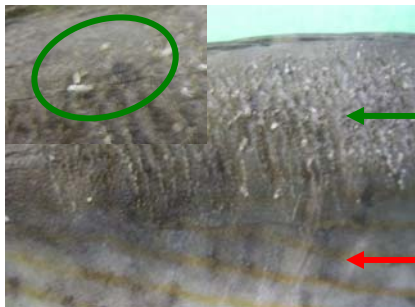
דגי הארס מקורם מים סוף
 וחדרו לים התיכון דרך תעלת
 סואץ.

דגים אלו חיים בלהקות
 ובקרבת החוף. חלק מקוצי
 סנפיר הגב וסנפיר השת
 רעילים ויש להיזהר מהם.

דג אראס שחור – סכנ הודי

שני סוגי דגי ארס מוכרים לנו
 אחד הוא הקומוניסט או בשמו
 העברי "סיכנ משויש". הדג
 השני הוא האראס השחור
 "סיכנ הודי".

דג אראס קומוניסט, החץ העליון מסמן
 את גב הדג מקום שיש קשקשים. החץ
 התחתון מסמן את הבטן החלקה. בתוך
 העיגול ניתן להבחין בקשקשים על הדג

בבדיקות שעשיתי כמה פעמים
 לדגים אלו, חששתי להגדיר
 דגים אלו כיון שפעמים נמצאו
 קשקשים ופעמים לא, אולם
 בהתבוננות ממושכת, הבחנתי
 כי הגם שבטן הדג חלק לחלוטין,
 מ"מ בחלק הגב יש עליו
 קשקשים ברורים וניכרים. ולכן
 הגם שבעבר פרסמתי לאסור

מספק דגים אלו, לאחר בדיקות רבות של הרבה מדגים אלו על שני סוגיהם, אני חוזר בי, והעיקר להלכה שדגים אלו הם בעלי קשקשים ומותרים באכילה.

דג בלו מרלין / [Makaira Mazara]

דג בלו מרלין

מו"ר הראש"ל הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א בבדיקת דג הבלו מרלין.

דג זה משייכים מסחרית למשפחת דגי הטונה [ראה לעיל ערך "טונה"]. אולם קשקשיו של דג זה שונים משאר הדגים, בכך שקשקשיו אינם עגולים ושוכבים אחד על מישנהו, אלא חדין כמחט. ועוד שצבעם לבן ולא שקוף כשל שאר הדגים.

דג זה הובא לפני כמה מגדולי הדור, ויש שהתירוהו כיון דס"ל שלא מצינו חילוק והבדל בצורת הקשקשים או בצבעם.

וראה מה שהובא בשם מו"ר מופה"ד הגאון הרי"ש אלישיב שליט"א בקונטרס אור ישראל עמ' קצד להתיר דג זה. וכן פורסם בשם הגר"ש וואזנר שליט"א שדג זה מותר וכן דעתם של עוד כמה מגדולי הדור.

אלא שהלכה למעשה הבאתי דג זה לפני מו"ר הראש"ל הג"ר שמ"ע שליט"א ולאחר שבחן את הדג מקרוב, כתב תשובה הלכתית בקיצור נמרץ, ותורף דבריו הם, שהדבר נתון בספק ואין ראייה ברורה להתיר, ועל כן יש להחמיר ולאסור דג זה באכילה. את עיקר מסקנת דבריו ביסס מו"ר שליט"א על דבריו של הגאון בעל הצמח צדק זצ"ל, שדן

בחלק א חיו"ד סי' סא אודות דג השאטריא, ובתו"ד כתב שאפשר לומר שכל קשקשין שחדין כמחט, אינם הקשקשים הכתובים בתורה, ובסו"ד נשאר בספק בדבר זה. וכיון שלהלכה נשאר הצ"צ בספק, הורה מו"ר שליט"א שיש להחמיר ולאסור כדין כל ספק דאורייתא, עד שיימצא סימוכין ויתידות חזקות לפשוט את אשר נשאר בספק הגאון בעל הצמח צדק זצ"ל. [אמנם הוא לא חשש משום צבעם של הקשקשים אלא משם צורתם בלבד].

והנה במבוא לספרי תולעת שני כרך שני / דגים [עמ' ו] תיארתי באריכות את סוגי הקשקשים השונים הנמצאים בדגים, ולכאורה היה נראה שהקשקשים הנמצאים בדג זה הם אינם דומים כלל לקשקשים הנזכרים בצמח צדק, אלא שמו"ר שליט"א לא קיבל את הדברים ואציין את הכתוב שם בקיצור.

סוגי הקשקשים המצויים בדגים:

חלק מסוגי הדגים גופם מכוסה בקשקשים, ובחלקם חסר קשקשים לחלוטין. ובחלקם הגוף ללא קשקשים אולם במקומות מסוימים אפשר למצוא קשקשים, כגון על מכסה הזימים תחת לסנפירים וכו'. הקשקשים המצויים בדגים אינם שווים. לא באופיים ולא בצורתם ותבניתם.

קשקשים פלקואידים/גנואידים

קשקשים פלקואידים קיימים בחלק מדגי הסחוס, וניתן לציין כדוגמא את הכרישים שיש להם קשקשים אלו. קשקשים אלו פעמים שאינם מתפתחים ואז גופם עירום. אולם כאשר הם מתפתחים, הם יוצאים מהגוף וצורתם כעין מחטים יציבים ועומדים. קשקשים אלו מכילים בקרבם נימי דם, והם עשויים מחומר הנקרא "דנטין" [שהוא החומר שממנו עשויים גם השיניים], והחלק החיצוני שיוצא לבחוף הוא עטוף בחומר אמייל. קשקשים אלו אינם ניתנים להסרה אא"כ פוצעים את עור הדג. קיימים קשקשים דומים לאופי קשקשים אלו אלא שהחומר שהם מצופים הוא איננו אמייל אלא חומר מיוחד הנקרא "גנואין" [ומכאן שמם "גנואידים"]. הקשקשים יכולים להופיע על הדג כבודדים או כמעוינים המהווים כיסוי רצוף על גוף הדג. קשקשים גנואידים

ניתן לראות גם על דגי גרם בעל-סדרה "רב סנפיריים" המונים כמה עשרות מינים בלבד. או בדגים בעל-סדרה של "סחוס גרמיים" בדגים מסדרת החדקנאים. משפחת החדקניים ניכרת בחמשה טורים של קשקשים כשטור אחד על הגב ועוד שני טורים מכל צד של הדג. הקשקשים הללו עשויים לוחיות גרמיות שטוחות מעוינות ומצופות חומר מיוחד "גנואין". למשפחה זו שייך גם החדקן הענק שמספק את ביצי הקוויאר המפורסמים.

קשקשים אלסמואידיים-ציקלואידיים/קטנואידיים

הקשקשים היותר מוכרים בקרב דגי הגרם הם הקשקשים מסוג זה. כאשר יש שהקשקשים מנוונים או ששקועים בעור ואינם בולטים על הגוף. הקשקשים האלסמואידיים מחולקים לשתי קבוצות, האחת הם הקשקשים הציקלואידיים, והשניה הם הקשקשים הקטנואידיים. כאשר המכנה המשותף לשניהם זה בכך שהם משמשים כשריון או קליפה, אולם אין בהם נימי דם, והסרתם מהדג בד"כ איננה פוצעת את העור. בדגי הגרם הגם שיש דגים שהקשקשים שלהם הם קטנואידיים, אולם הרוב המוחלט הם דגים שיש עליהם קשקשים ציקלואידיים.

הקשקשים הציקלואידיים הם קשקשים ששפתם תמימה וכמעט עגולה, הקשקשים ערוכים כרעפים זה על גבי זה שורות שורות אלכסוניות מפנים לאחור. כל קשקש הוא כעין לוחית דקה שקופה, בסיסו נעוץ עמוק בעור וחלקו הבולט חופה את חברו.

הקשקשים הקטנואידיים הם קשקשים אלסמואידיים ששפתם איננה תמימה ועגולה אלא משוננת כמסרק. דגים אלו טהורים ללא כל חשש, ויש מינים רבים כגון דגי המולית ודגי הברקודה ועוד שהקשקשים שלהם "קטנואידיים". והם נאכלים וכשרים ללא חשש.

את הקשקשים חופה שכבה של אפיתל דק שיש בו בלוטות שופעות ריר, שמטרתם להפחית את חיכוך גוף הדג במים ומקל את השחייה, ומסייע לדג להיחלץ מאויביו. [ראה עוד באריכות בספר זואולוגיה חלק שני לפרופ' לב פישלזון עמ' 81. ועמ' 109-111].

ראוי לציין כי הקשקשים הקטנואידים הגם ששפתם שונה בכך שהיא משוננת, מכל מקום בדרך כלל צורת גוף הקשקש שווה, רק שהסיומת שונה. אולם קיימים גם קשקשים שאינם עגולים אלא אליפטיים, וגם בהם יש שהם עגולים בקצותם ויש שהם משוננים ומסרקיים. [כדוגמת הקשקשים שבדג בלו מרלין – ראה לקמן]. ובסוף הספר בפרק העוסק בסימני טהרה בערך "בלו מרלין".

גם צבעם של הקשקשים האלסמואידים, הגם שבדרך כלל הם כלוחיות שקופות. ניתן למצוא גם קשקשים לבנים אטומים ולא שקופים [כפי המצוי בדג "בלו מרלין"].

כמו כן חשוב לציין כי יש דגים שבמהלך חייהם הקשקשים שלהם מתחלפים מציקלואידים לקטנואידים [ראה לקמן על דג "בלו מרלין"]. אולם לא קיימת תופעה של החלפת קשקשים פלקואידים או גנאודים לקשקשים אלסמואידים.

דיון הלכתי על סוגי הקשקשים השונים

דג אשטוריאן [Sturgeon]. ממשפחת החדקניים
[Acipenseriformes] עיי' בספר שימושה של תורה שע"פ זיהויו נראה שזה הדג שעסקו בו הראשונים.

מבחינה
הלכתית
קשקשים
פלקואידים לא
מצינו מי
שכתב להתירם
כסימן טהרה.
[ולכן לא
מצינו מי

שכתב להתיר את הכרישים וכיו"ב]. אולם לגבי דגי גרם שהם בעלי קשקשים גנאודים מצינו שיש מי שהתיר אותם. וידוע ומפורסם מש"כ הרב פר"ח ביו"ד סי' פג ס"ק כו בשם ספר אוהל מועד [שער או"ה דרך א נתיב ד] שהרמב"ן ור"ת התירו את דג "אשטוריאן" שקשקשיו אינם נקלפים, אולם הם שרו אותו במים רותחים והקשקשים נשרו, ולכן הם התירו אותו. אולם בספר אוהל מועד אסר דג זה ולא חלילה שחלק בזה על הראשונים אלא כפי שכתב שלא עמד על צורת בדיקתם

דג שטירל (Steletj). ממשפחת החידקניים.
האפשרות לזהותו עם הדג המופיע בתמונה
נראה מדברי ספר שש"ת.

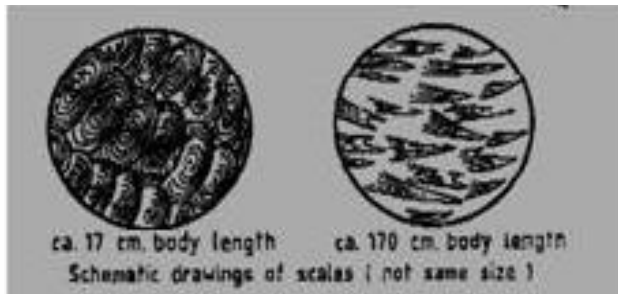
כדי להתיר. ומהדיון הזה יצא הרב נודע ביהודה בשו"ת שלו [יו"ד מהדו"ת סי' כח, ובתשובות ארוכות נוספות מבנו הגר"ש בסימנים כט ו- ל], להתיר את דג השטירל, שהרב נוב"י כתב להתירו וז"ל: אני ניסיתי דג זה ויש לו שתי שורות קשקשים שורה אחת בצד ימין ושורה אחת

בצד שמאל ומה בכך שאינן נקלפים ביד והלא נקלפים בכלי וגם ניסיתי לאחר ששרה בכלי שני במים מן האפר שקורין לויג כמו שלש שעות נקלפו ביד" [ואודות הזיהוי של הדג שהתיר עם דג השטירל ראה שם בדברי בנו בסי' ל בד"ה ומ"ש מעלתו. ועי' בספר שש"ת. והתיאור כפי שכתב הנוב"י אודות טורי הקשקשים בצידי הדג מתאים למציאות הקיימת בדגים אלו. מאידך עי' בשו"ת נוב"י מהדו"ק יו"ד סי' כו ודוק]. ואמנם יש מהאחרונים שכתבו לחלק בין דג האשטוריאן שבבדיקת הרמב"ן ור"ת הקשקשים נשרו מאליהן ולכן התירוהו הראשונים, לבין השטירל שהיה צריך לקלפו לאחר ההשריה ואין להתירו [ראה שו"ת כתב סופר יו"ד סי' מה. ובדרכ"ת סי' פג ס"ק י"ב. וכבר בנו של הרב נוב"י בסי' ל שם רמז לזה ודחה טענה זו].

כאמור על פי כל הזיהויים, הדגים שבהם עסקו הראשונים והאחרונים לגבי הקשקשים היורדים בהשריה, הם דגי גרם ממשפחת החידקניים, שגוף הדגים עוטה קשקשים גנואידים שכאמור לעיל הם קשים וחדים יותר, ויש בהם נימי דם והם מצופים בחומר גנואין, ועקב חוזקם הם אינם יורדים אלא בהשריה בחמין או באפר. אולם יש קשקשים שצורתם חדה אולם הם אינם קשים ואין בהם נימי דם ויורדים בקלות. והם הקשקשים הנמצאים על דג ה"בלו מרלין". קשקשים אלו אינם שייכים לקבוצת הקשקשים הגנואידים, אלא לקבוצת הקשקשים האלסמואידים אלא שצורתם של הקשקשים היא קטנואידי כלומר שפתם כמסרק.

ולכאורה ע"פ הנז' היה מקום לומר שמה שהסתפק הרב צמח צדק [החדשות יו"ד סי סא] שקשקשים שיש להם חוד כמחט אפשר שאין זה הקשקשים שכתבה תורה. היינו דווקא בדוגמת הדג שהוא עסק בו שהוא השיטריא [=דג השטירל?], שקשקשיו גנואידים וקשים וחדים וחזקים כמחט. אולם קשקשים רכים שהם קשקשים אלסמואידים רק ששפתם משוננת [כגון דג "בלו מרלין"] בזה לא הסתפק הצ"צ ויהיה מותר, וכפי שיש דגים רבים שהקשקשים שלהם גנואידים והם מותרים ואף אחד לא הסתפק לגבם. אמנם דעת מו"ר הראש"ל הג"ר שמ"ע שליט"א שדג "בלו מרלין" שקשקשיו חדים ולא עגולים יש לחשוש ולאסור דג זה מחמת ספיקו של הרב צמח צדק זיע"א, והוא לא קיבל את החילוק הנז' [ראה עוד לקמן]. ובאמת שיש צד כדברי מו"ר שליט"א שהרי הצמח צדק הזכיר בספק שלו את החסרון בקשקשים שאינם כגלדת הציפורן והם כמחט, ולא הדגיש את החסרון שהם חזקים וכו'. ובאמת שבשאר סוגי הדגים גם אם הקשקשים גנואידים עדיין יש להם בית קשקש והם שוכבים אחד על מישנהו וצורתם שווה אלא ששפתם שונה. אולם בדג הבלו מרלין הקשקש שונה מאד גם מיותר הקשקשים הגנואידים. אלא שהמתירים דג זה כתבו שאין מקור בהלכה לחלק בין הצורות השונות של הקשקשים ובכל צורת המופעים שלהם, כל שהם יורדים ביד או בכלי בלי לפגוע בעור הם מותרים. אלא שלדעת הצ"צ שמסתפק בגלל הצורה, יש לכאורה מקום להסתפק גם בזה. אמנם עדיין לענ"ד יש מקום לחלק בין דברי הצ"צ לבין נידון דג המרלין. ובפרט שלכל אורך דבריו הוא מדגיש כמה פעמים שמדובר בדג שיש לו קשקשים "שיש להם חידודין ובלטות והם כמחט ממש". וגם בסוף התשובה לאחר שהביא את דברי האהל מועד בשם הראשונים שהתירו את דג האשטריאן, כתב הצמח צדק שמשמע א"כ שזה לא דג השאטריא שהוא דן עליו, כיון שבדג שעסקו הראשונים לאחר ההשריה נשתיירו בו קשקשים כקליפות פשוטים, ואילו בדג שהוא דן יש הרבה חידודין ואין נקלפין בנקל והם חדים כמסמרים, עכת"ד. הרי שהוא הדגיש ממש שהם חדים כמסמרים ומשום כך היה העיקר מבחינתו לחלק. ואם כן בנידון דידן של הבלו מרלין שהקשקשים הם רכים יהיה מותר. ובפרט שכאמור לאחר זיהוי הדג שעסקו הראשונים [דג אשטוריאן [Sturgeon]]. והדג שעסק בו הנוב"י

(ואפשר שגם הצמח צדק) [דג שטירל [Stelet], ברור שיש הבדל מהותי בין סוגי הקשקשים.

מצד שמאל צורת הקשקשים העגולים של הדג כשהוא בגודל 17 ס"מ. מצד ימין הקשקשים בצורתם המיוחדת כשהדג באורך 1.70 מ'.

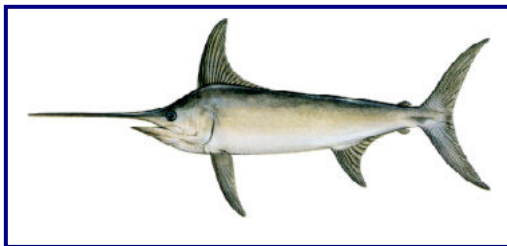
ועוד היה נראה
להתיר את דג "בלו
מרלין" מצד נוסף.
והוא ששמעתי
ממומחה שדג בלו
מרלין בצעירותו
קשקשיו ציקלואידים
[עגולים] ובבגרותו
הקשקשים חלקם
נושרים וחלקם

מתחלפים מציקלואידים לקטונואידים [מסרקיים – כפי הנראה לפנינו].
ואם הדברים אמת, הרי שיש לנו כאן לכאורה היתר מוצק כיון שסו"ס
היו לו קשקשים ברורים בכשרותם לכו"ע, ודי בכך אף אם נשרו כולם
לחלוטין [וכמובא בגמ' חולין דס"ו ע"ב]. וכעת בזמן הבאת הדברים
לדפוס חיפשתי את מקור השמועה הזו, ואמרו לי שטענה זו מופיע
במאמרו של רב מומחה שעוסק בעניינים אלו ואף משמש כמפקח
כשרות על עניני דגים, הרב אברהם דוד מוסקוביץ שליט"א. ואכן
שוחחתי עמו והוא העביר לי את מאמרו [שהתפרסם באור ישראל,
מאנסי, גליון ל"ז], וראיתי שכתב בארוכה על דג זה ואף את עיקר
ההערות שכתבתי לעיל הוא כבר ציין במאמרו. והוא אף ציין שם
שהוא קיבל תשובה ממו"ר הגר"ש אלישיב שליט"א שכתב לו כדבריו,
שיש לחלק בין דג השטירל שזה כעין שיניים לבין דג בלו מרלין שזה
קשקשים רגילים, ואין לחשוש לשינוי מהקשקש הרגיל, שאין מקור
בתורה לחלק בין הקשקשים. ולעניין שינוי הקשקשים בדג זה
בבגרותו, הוא אכן אישר לי שהוא בעל השמועה, והוא שלח לי מאמר
באנגלית [Nakamura] שפורסם על ידי FAO ארגון המזון והחקלאות
בארה"ב, ושם צוין אודות הקשקשים החדים שיש לדג זה. ובצדו הם
הביאו תמונה של הדג כשהוא בגודל 17 ס"מ וכשהוא בגודל של 170
ס"מ. ומיד בולט לעין שבקטנותו הדג בעל קשקשים עגולים ושכובים
אחד על מישנהו ובבגרותו חלק מקשקשיו נושרים וחלקם הופכים

לקשקשים חדים [כנראה בתמונה]. ואם כן לכאורה יש להתיר ללא חשש דג זה.

אלא שכאשר הצגתי את הדברים לפני מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א, הוא ביאר לי שלדעתו אין ההתייחסות של הצ"צ לחוזק הקשקש, כלומר אם הוא קשה כמחט או כמסמר, אלא כוונתו לצורה שיש לקשקש, וכל קשקש שהוא מחודד בקצהו, יש מקום לומר שלא זה הקשקש שאליו התכוונה התורה. ולענין השינויים שעוברים הקשקשים בדג, ס"ל שאפשר שהקשקשים לא השלימו צורתם והצורה הראשונית שלהם היא שלב לצורה הסופית של הקשקש. והוסיף ואמר לי שיותר מסתבר לו שכל גדולי דורינו שהתירו דג זה, הוא משום שהם אינם מקבלים דעתו של הצמח צדק בזה, ומה שאצל הצמח צדק ספק אצלם ברור, שגם קשקש שחד כמחט הוא קשקש המהווה סימן טהרה. אולם בדעת הצמח צדק, ברור למו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א, שכל קשקש שהוא חד כגון המצוי בדג בלו מרלין ספיקו של הצמח צדק קיים, ויש לחוש שהקשקשים שיש לו הם אינם הקשקשים שלהם נתכוונה התורה. ויש לחוש לספק זה עד שיתברר אחרת, או שימצא כתוב לדחות את ספיקו של הצ"צ מההלכה. ולגבי השינוי בקשקשים ס"ל שאפשר שעדיין לא הושלמו צורת קשקשותיו, וראה עוד במבוא מש"כ בזה.

דג החרב / [Xiphias gladius] Swordfish

דג החרב – בבגרותו ללא קשקשים

דג החרב כולל בתוכו כמה מינים ומשתייך לשתי משפחות. דג החרב חי בעומק המים. כאשר בקצה הלסת העליונה יש לו חרטום [שתפקידו להמם את הטרף ולנבור באדמה סרטנים וכיו"ב]. לדג זה אין סנפירי בטן אולם יש סנפירי גב וסנפירי שת.

דג החרב הצעיר שונה לחלוטין מהדג הבוגר, כאשר בדג הצעיר הסנפירים מחוברים וגוף הדג מלא קשקשים. כאשר עם ההתבגרות הדג

דג החרב בקטנותו – בבדיקת סימני טהרה

משיל את קשקשיו בשלבים. כאשר בדג המבוגר לא מוצאים כלל קשקשים. מנתונים שנאספו בממוצע הדג עד הגיעו סביב גיל שנתיים שאורכו מגיע עד 1.5 מטר, הוא מכוסה קשקשים. אלא שהקשקשים קטנים מאד ואינם ניכרים ככל

שהדג מתבגר יותר. אולם

עד הגיל והגודל האמור ניתן להבחין היטב הן בהעברת אצבע או סכין כי יש לדג קשקש ובית קשקש. ולהבדיל מהדג הבוגר שבהעברת אצבע ההרגשה היא כעין עור חלק לחלוטין.

התיאור האמור לעיל נכון גם לדגים נוספים ממשפחה זו. אמנם יש דגים נוספים שהם בעלי "חרב" ויש להם קשקשים כל חייהם [דגים אלו שייכים למשפחת "היסטופיורידא"]. וכשרותם היא ודאית ואינה מוטלת בספק.

הקשקשים צורתם רגילה וגודלם קצת יותר מ - 1 מ"מ. ונראים בבירור. הקשקשים יורדים בקלות ללא שום פגיעה בעור. השלת הקשקשים מהדג כאמור מתבצע עם התגברות הדג, ולא דווקא בזמן עלייתו מן המים. אולם כיון שבזמן הדייג עולים גם דגים צעירים יותר שיש בהם קשקשים, יש מצב נפוץ מאד אצל הדייגים, שכל הקרקעית של הספינה מתמלא בכעין חול כשבנבירה בין החול מוצאים גם קשקשים רבים.

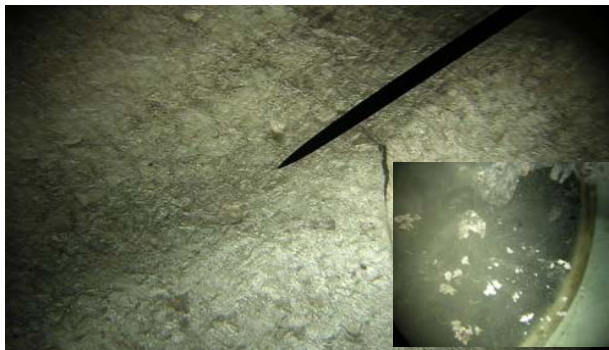
אודות כשרותו של דג זה כבר נכתבו תשובות רבות בהלכה, וראשון בקדושה הוא הגאון בעל כנסת הגדולה (יו"ד סי' פג אות עג) שכתב והעיד שהמנהג הפשוט בכל ארץ ישראל לאכול דג החרב הנקרא בלע"ז [ספרדית] פישי [דג] אישפאדה [החרב]. אע"פ שאין לו קשקשת,

מפני שאומרים שבשעה שעולה מן הים מחמת כעסה מתנועעת ומשלכת קשקשותיה, ואולי הוא א' מן המינים שנוכרו בברייתא. עכת"ד. הברייתא שהזכיר בעל כנה"ג היא המובאת בגמ' חולין [דף סו ע"א – ב] "ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת. תנו רבנן: אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן, כגון הסולתנית והעפיאן – ה"ז מותר, יש לו עכשיו ועתיד להשירן בשעה שעולה מן המים, כגון אקונס ואפונס כספתיאס ואכספטיאס ואטונס – ה"ז מותר". [המתבונן יבחין כי השם הלטיני של הדג שהוא: **Xiphias** דומה ממש למוזכר בברייתא: "כספתיאס"]. ואת ההכרעה הלכה למעשה של הכנה"ג ציטטו מרן הרחיד"א במחבר"ר אות ג. הגאון בעל זבחי צדק בח"א סי' פג אות ח. הרב כה"ח סי' פג אות ט, נפש ישעיה עמ' רנ [ובכנה"ג שם מתאר דיון שהיה לויזיר אחד עם א"ז רבי משה בנבנישתי אודות דג זה, וכיצד הוכיח לו שיש לו קשקשים עד שחזר והודה לו]. וכן כתב להתיר בספר תוספת ברכה לערוה"ש פר' שמיני

אמנם מצינו לשניים מפוסקי דורינו הגאון בעל ציץ אליעזר (ח"ט סימן מ) והרה"ג משה טנדלר מארה"ב, שלפי דבריהם כיון שלפנינו מין אחר ממשפחת דגי החרב ששמו Sailfish ויש לו גם כן חרב, והוא בדוק ומנוסה שיש לו קשקשים גדולים בין בקטנותו ובין בזקנותו אלא שהרבה מהם נופלים בשעה שצדים אותו מן הים. וא"כ מי הוא זה שיוכל לקבוע לנו וגם שיוכל לסכן א"ע ליכנס לבית הספק של איסור דאורייתא ולומר בודאות שגם מין הדג הנקרא בשם סווארדפיש הוא ג"כ ממשפחת מין הדג פישי – אישפאדה אשר הבעל כנה"ג מעיר עליו שנהגו בכל ישראל לאכלו בזמן שאין מי שיעיד עליו שיש לו או שהיה לו או שעתיד להיות לו קשקשים. ולדעתם אפשר שהכנה"ג דיבר על הדג הנקרא "סיילפיש", ולא על "סווארדפיש" שהוא דג החרב המצוי היום והוא הנידון דידן.

אלא שלמעשה ברור שכל מה שחששו פוסקים אלו הוא כמבואר בציץ אליעזר שאין מי שיעיד עליו שהיה לו קשקשים. אך היום יש עדים רבים שמעידים שבדגים צעירים יש עליהם קשקשים, ועוד העידו לפני שבכל דייג יש על קרקעית הספינה קשקשים [בין גרגרי החול השחור]. וכבר העידו על כך כמה מהעוסקים בכשרות שחזו זאת בעיניהם, וגם

אנכי כשנתבקשתי לחוות דעתי הענייה אודות דג החרב מחופי הים

מראה עור דג החרב – צעיר. ניתן להבחין בבית הקשקש. בתמונה הקטנה מימין ניתן לראות מופעי קשקשים שהוצאו מהדג, מבעד לעדשת המיקרוסקופ.

התיכון, והביאו לפני

את הדג שהוא

יחסית צעיר ואורכו

כמטר וחצי.

וכשהעברתי יחד עם

הרבנים שנוכחו

עימי את היד על

הדג בכמה מקומות

מיד הבחנו שהיד

מסתכסכת בקשקשים

אם כי הם זעירים

וקטנים ביותר. כאשר

בדג הבוגר גוף הדג חלק לחלוטין. ובדגים שיותר קטנים הקשקשים

יותר גדולים ובולטים.

וראיתי מי שכתב שהתיאור שכתב הכנה"ג שהקשקשים נושרים בזמן עלייתו מן המים, אינה תואמת את המציאות הידועה כיום שקשקשיו נושרים עוד בהיותו במים עם התבגרותו. אולם לענ"ד לק"מ, כיון ששני הדברים נכונים, גם המציאות שאנו רואים בעינינו שהקשקשים נושרים עוד במים באמצעות תצפית ימית. ומאידך אנו גם רואים בעינינו שבזמן הדיג מוצאים קשקשים בקרקעית הספינה, וזה מאותם דגים שנמצאים בשלבי ביניים ויש עליהם עדיין קשקשים. זאת ועוד שגם אם העובדות שונות הדין אינו שונה, וכיון שהיה לו קשקשים בקטנותו הוא נשאר בהיתרו. רק שאנו זקוקים לעדות ברורה על כך ושהדג יהיה מוחזק ומוכר וידוע. [עי' בערוך ערך "אקונס" ועי' דרכי תשובה יו"ד פ"ג ס"ק טז].

והלכה למעשה נלענ"ד לאחר שראו דג זה בצעירותו כמה מחברי העוסקים בכשרות הדגים, וגם אנכי הקטן ראיתי זאת בעיני, וגם יש עדות שכן המנהג פשוט בארץ ישראל בתקופת הכנה"ג, נלענ"ד שדג זה טהור. אלא שהלכה למעשה יש לקבל הסכמתם של פוסקי הדור וכהוראתם כן נעשה. [וראה עוד בחוברת הפרדס שנה מ חוברת ז].

דג מעופף – דאון / Flying fish

דג מעופף-זהו דג קטן, שארכו בדרך כלל כשלושים ס"מ. לדג זה יש סנפירי חזה גדולים מאוד. וגם סנפיר הבטן הוא גדול.

185. דג מעופף – דאון מפליג

דג זה חי בלהקות קטנות ועיקר חייו במים העליונים. ומפעם לפעם הוא מזנק מעל לפני המים ומרחף באוויר למרחק רב וזאת כאמצעי הימלטות מטורפים. תופעה מאד מוכרת אצל הדייגים שדגים מעופפים נוחתים על ספינות הדייג שלהם. ההגדרה היותר מדויקת היא, שדג זה איננו מסוגל לעוף כלל, אלא שעקב תנועתו המהירה של הזנב במים הוא מצליח להמריא ובאמצעות סנפיר הזנב שמתנועע במהירות הוא נדחף למעלה ודואה באויר, וסנפיריו הגדולים משמשים כעין מצנחים. בדאייה זו מסוגל הדג להגיע למרחקים של 200 מטר ויותר. גובה הדאייה שלהם הוא בדרך כלל עד גובה מטר מעל פני המים אולם מסוגלים להתרומם גם לגובה חמשה מטרים.

אודות כשרותו של דג זה כבר דנו בזה הפוסקים והעלו שלמיני הדגים ממשפחה זו שיש להם קשקשים הם כשרים לכל דבר, אף אם לפעמים הדג פורח מעל המים. כן כתב בספר קרבן מנחה סי' קי"ז. ומרן הרחיד"א בספרו ברכי יוסף בשו"ב יו"ד סי' פג אות ב. וכן פסק הרב זבחי צדק סי' פג אות טז. וכן העיקר להלכה ולמעשה.

דג מעופף – דאון (צעיר).

דג מעופף – דאון (צעיר).

מרלוזה דה קולה/הוקי:

מרלוזה דה קולי

דג זה מקורו מארגנטינה. במבט שטחי העור נדמה כניילון, עור עדין מאד. והוא נראה חלק לחלוטין ללא כל סימני קשקשת או בית קשקש שנראים לעין. אולם בפועל יש לו קשקשים והדג הוא טהור. ראה בספרי תולעת שני כרך ב' בחלק בירורי הלכה סימן ו מש"כ

בוה, ואציין את תמצית הדברים. ראשית, קיבלתי עדות של הרב יואל ענתבי שליט"א [בן הגר"א ענתבי זצ"ל - הבקי מאד בעניני כשרות הדגים בארגנטינה] שיש לדג זה קשקשים גדולים שנופלים כשהדג יוצא מהמים, והוא ראה זאת על גבי האוניה.

זאת ועוד שמבדיקות של הרבה מאד דגים שבדקתי גליתי שיש לדג הרבה קשקשים, אכן במגע הראשון באמצעות הציפורן ההרגשה היא שהעור חלק. אולם באמצעות סכין שהעברתי על העור [מהצד הנגדי וטבעי של העור], בכל ההעברה ירדו קשקשים רגילים בצורתם ובחוזקם ונראים לעין רגילה ללא כל ספק, ומייד הבחנתי שהעור המיוחד של הדג יוצר טעות אופטית שהדג ללא קשקשים אולם אכן יש שם קשקשים, ולכן הוריתי להיתר.

[בשיחה שקיימו עמי רבנים מועד הכשרות של הבד"ץ העדה החרדית הסברתי להם את הדברים בעל פה. והם שלחו לביתי שני רבנים מחברי ועד הכשרות של העדה החרדית שראו הכל בעיניהם ומיד ענו כאחד ואמרו שהדג כשר ללא חשש. וראיתי כעת שהם פירסמו את הדברים הלכה למעשה בהיתר של דג זה במדריך הכשרות לפסח לשנת תשס"ו]. ועי' עוד בכה"ח סי' פג אות ד, ודוק.

קינג קליפ / KING KLIP

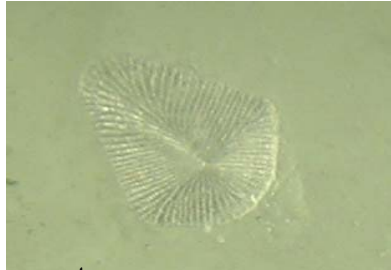

דג קינג קליפ – דג שלם ומעובד

דג זה מגיע בעיקר מדרום אפריקה, דרום אמריקה [ארגנטינה]. בדג זה יש את הזן העיקרי, ויש זנים שקצת דומים לו. הזן העיקרי צבע עורו נוטה לצבע ורדרד, הדג גדל בקרקעית הים, במבט כללי נראה שלדג אין קשקשים כלל, אולם זה עקב

עור שומני שעוטף אותו. אך למעשה תחת לעור הזה יש את העור הצמוד לגוף הדג ועל גביו יש קשקשים, אלא שבתחילה קשה לזהותם ורק לאחר התבוננות ולימוד היטב אפשר להבחין בקשקשים. אמנם כאשר לומדים היכן הקשקשים אפשר להורידם בקלות, וכשמורידים את הקשקשים אין כלל פגיעה בעור כך שלא ניתן לומר שזה דלדולי עור. צורת הקשקשים, הם אינם חדים [כבשל דג "מרלין"] אלא צורה רגילה של קשקש [ראה תמונה לקמן]. מאידך הקשקשים שונים מדגים אחרים בזה שהם רכים מאד [אלא שבשהיה של זמן הם מתקשים] ומתקפלים במקומם, ומקום אחיזתם בדג מועט מאד.

הדיון אודות הכשרות של דג זה כבר נפתח לפני שנים רבות וציינתי את דבריהם בספרי תולעת שני כרך שני בחלק התשובות בסימן ז. ואציין כאן בתמצית שדעת הראב"ד דיוהנסבורג הגר"י קוסובסקי זצ"ל [גיסו של האחיעזר], ע"פ עדות בנו הגר"מ קוסובסקי שהוא בדק את הדג הזה יחד עם רב נוסף והעלו בבירור שהדג הוא טהור. ובפועל כיום גם בד"ץ דק"ק יוהנסבורג וגם בד"ץ דק"ק קיפטאון מאשרים את הדג הזה כדג כשר. וכמו"כ הוא מעיד שאביו זצ"ל מעולם לא אסר את הדג למרות שהוא לא אכל דג זה מעולם. בנוסף מעיד הגרמ"ד גוטניק מוועד הכשרות דסידני, שלפני 25 שנה כבר בדקו את הדג הזה וראו שיש לו קשקשים קטנים לאורך כל גופו, וכשמסירים אותם הם אינם עושים פגם בעור, וזה סימן הכשרות המקובל בדגים. ולכן הוא כשר והם נוהגים לאכול דג זה בכל הקהילות של מלבורן וסידני. ושוב לפני כמה חודשים בדקו הרבנים במקום, וביניהם הגרא"צ בעק

קשקש שהוצאתי מדג הקינג קליפ, מבט תחת המיקרוסקופ בהגדלה. הקשקש נראה ככל הקשקשים, ותימה על מי שכתב שזה כקליפת עור.

שליט"א מו"צ דקהילת החרדים עדת ישראל במלבורן, והגרמ"ז גוטניק מנהל ועד הכשרות במלבורן, והגיעו כולם למסקנא שהדג כשר.

ומאיך הגר"י פויפר שליט"א [לשעבר מיוהנסבורג], יצא לערער על כך ולאסור דג זה וגם שם אין מסורת להתיר בקהילות החרדיות. וכ"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א

לאסור דג זה. ובמכתב מיום יד טבת תשס"ה כתב הגר"מ שטרנבוך מכתב לרב פויפר לחזק את דעתו שאוסרת, והוא מעיד שכן הורה הגר"י זלצר לאסור דג זה. ואף אם יש לו קשקשים הוא אסור כיון שזה אינו כדרך הדגים. ולדעת האוסרים הצטרפו חברי בד"ץ העדה החרדית, שכתבו שאין לו סימני הטהרה המפורשים בתורה הן מחמת קשקשיו נמצאים תחת העור. ועוד והוא העיקר שהקשקשים אינם נראים כקשקשים אלא כקליפת עור ואין סימני כשרות מבוררים [ראה תמונה וצ"ע]. וע"ש בתשובתי שם לקמן שדנתי בנקודות ההלכתיות שהם העלו שם.

קשקשים שהוצאתי מדג הקינג קליפ בארגנטינה. בעיגול האדום הקשקש מקופל מרוב רכותו.

ובתשובתי שם ציינתי את דעת פוסקי דורינו שיש המצדדים לאסור ויש המצדדים להתיר ויש המסתפקים בדבר. ואני בענייני

ודאי שאינני מעיז להכניס את ראשי בין ההרים הגדולים, אולם

ממה שראו עיני בדרום אמריקה בבדיקה שבדקתי היטב דג זה, ומעיון בדברי הגמרא

והפוסקים ראשונים ואחרונים אינני רואה מקום לאסור דג זה, ונראים הדברים שדג זה יש בו כל סימני הטהרה והוא מותר באכילה.

ובתשובתי התייחסתי לטענות נוספות שהועלו ע"י האוסרים, ובעניותי חושבני שאין בהם טעם כעיקר לאסור דג זה, ונתבארו הדברים שם. ובתוך הדברים הבאתי שהגם שבדג זה הקשקשים נמצאים על עור תחתון כשמעליהם יש עור עליון נוסף. מ"מ רבו הפוסקים שהתירו דג שיש לו קשקשים כה"ג [ראה בדברי הפר"ח בקונט"א על סי' פג. המחזיק ברכה סי' פג אות ב. זבחי צדק סי' פג אות ז. הרב כף החיים סי' פג אות ח ועוד]. ומה שיש שרצו לחלק שכל ההיתר הוא רק בעור דק ולא בכה"ג שיש עור ממש. ציינתי בתשובתי שגם בנידו"ד אין זה אלא עור עליון שומני שהוא כיסוי אפיתל רב שכבתי שעשיר בתאי בלוטה רבים השופעות ריר שתפקידו להפחית את חיכוך הגוף במים ומקל אגב כך את השחייה ומסייע לדג להיחלץ מאויביו. ומתחת לחיפוי זה מצויה רקמת חיבור שבה תפוסים ומונחים הקשקשים. כך שזה אף אינו מוגדר כעור, ולכן בגירוד על חיפוי זה מתגלים הקשקשים. וכך המצב בפועל עם דג, וכשאני בעצמי בדקתי דג זה לא הסרתי כלל איזו חתיכת עור, אלא בגירוד של החיפוי נתגלו הקשקשים.

וגם הטענה הנוספת שטענו על כך שזנבו לא מפוצל ציינתי לדברי הדרכ"ת שם ס"ק לז, שכתב שהגם שבב"י הביא משם רבי יהודה החסיד לטמאו, מ"מ רבו האחרונים שס"ל שאם יש סנפיר וקשקשת אין לחוש לזה והדג טהור. ולא בכדי השמיט מרן בשו"ע דין זה.

וכאן המקום לציין, שראיתי מי שכתב לחלק בין הדג הגדל בין דרום אמריקה לדג הגדל בדרום אפריקה, ואין הדברים נכונים ובשני המקומות הדג הוא שווה, ואם הוא מותר הרי הוא מותר בשני המקומות, ואם הוא טמא דינו שווה בשני המקומות.

אלא שכל זה הוא להלכה עד היכן שידי מגעת, ולמעשה יש לשמוע דעת פוסקי הדור שליט"א, ולנהוג כפי הוראתם.

הרב דוד אביטן שליט"א/העורך

הפרשת תרומות ומעשרות מתמד ויין שני

פ'רטי הענין: אדם עשה יין בביתו [את היין הראשון לא דרך בגת ובקורה, אלא פצע את הענבים במקל בלבד], לאחר שסינן את היין והפריש ממנו תרו"מ, נשאר בידו שמרים שעדיין ספוג בהם קצת יין, ומנהגו לעשות משמרים אלו יין שני, באופן זה ששופך על השמרים מים וסוכר ומתסיס שוב את הכל, והיין היוצא בשנית הוא יין חלש מאוד, וספק רב אם ברכתו הגפן, ובדרך כלל כשיוצק כשמונה ליטר מים, מוציא כעשרה ליטר יין. האם חייב להפריש תרו"מ שנית מיין זה?

אברא דעיקרי הדברים פשוטים ומפורשים בחז"ל ובראשונים, ובכל זאת ראיתי לכתוב הדברים לתועלת הלומדים. ויה"ר שלא נכשל בדבר הלכה.

א. במשנה במעשרות פ"ה מ"ו: "המתמד ונתן מים במדה ומצא כדי מדתו פטור, ר' יהודה מחייב. מצא יותר על כדי מדתו, מוציא עליו ממקום אחר לפי חשבון". מצא כדי מדתו, פירושו, שאחר שמשך היין מהתמד, מצא רק כשיעור המים שנתן. והלכה כרבנן, שבכה"ג אינו יין אלא קיוהא בעלמא.

ולא רק כשמצא כדי מדתו בדיוק, אלא כל שלא נתן שלשה ומצא ארבעה, אפי' נתן שלשה ומצא שלשה וחצי, אינו יין כלל אלא קיוהא בעלמא. כך כותב הרע"ב במשנתינו, ומקורו בגמ' בב"ב צ"ו ע"ב: ת"ר אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים ואחד שמרי יין מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו, אחרים אומרים שמרים שיש בהם טעם יין מברך עליהן בורא פרי הגפן. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אין הלכה כאחרים. אמר רבא, דכולי עלמא רמא תלתא ואתא ארבעה חמרא הוא, רבא לטעמיה, דאמר רבא כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא. רמא תלתא ואתא תלתא ולא כלום הוא, כי פליגי דרמא תלתא ואתא תלתא ופלגא, דרבנן סברי תלתא עייל תלתא נפיק פש ליה פלגא, ופלגא בשיתא פלגי מיא ולא כלום הוא, ואחרים סברי תלתא עול תרין ופלגא נפיק, פש ליה כוזא, וכוזא בתרי ופלגא חמרא מעליא הוא. וביותר מכדי מדתו מי פליגי, והא תנן המתמד ונתן מים במדה ומצא כדי מדתו פטור ור' יהודה מחייב, עד כאן לא פליגי אלא בכדי מדתו, אבל ביותר מכדי מדתו לא פליגי [כלומר, גם לרבנן אם מצא מעט יותר מכדי מדתו חייב במעשר, והו"ה דברכתו הגפן. וקשה על רבא שאמר שיין הוא רק אי רמא תלתא ואתא ארבעה]. הוא הדין דאפילו ביותר

מכדי מדתו פליגי, והאי דקא מיפלגי בכדי מדתו, להודיעך כחו דר' יהודה. בעא מיניה רב נחמן בר יצחק מרב חייא בר אבין שמרים שיש בהן טעם יין מהו, אמר ליה מי סברת חמרא הוא קיוהא בעלמא הוא. ע"כ דברי הגמרא.

ואקדימנא נא, דהמעין היטב בפירוש רשב"ם בסוגיא, ימצא דגם לדעתו אליבא דרבנן דמתני' דמעשרות, משוה הגמרא דין מעשר דתמד לדין ברכה לכל דבר, דכל תמד שברכתו הגפן חייב במעשר וכל שאינו יין לענין ברכה אינו יין גם לענין חיוב מעשר. הגם שדעת רשב"ם שלר' יהודה הגמ' אינה משוה כלל ברכה למעשר, אלא דרך חומרא הוא דס"ל לר' יהודה דכדי מדתו חייב במעשר, ולא לענין ברכה, מ"מ אליבא דרבנן דין מעשר כדין ברכה. וכמבואר באר היטב בדבריו, וביותר בד"ה אבל. ודבר ברור הוא, שאילו סברה הגמרא שאליבא דרבנן ביותר מכדי מדתו דחייב, מדוך חומרא דמעשר הוא, לא הייתה מקשה ממשנה זו על רבא, או עכ"פ הייתה מתרצת כן בפירוש, ואומרת שאני התם דחומרא דמעשר הוא, ולא דוחקת לתרץ הוא הדין ביותר וכו' ולאשמועין כוחו דר' יהודה [שהוא לכאור' הפך הרגיל, דנוקט התנא לאשמועין כוחא דהתירא, כדאי' ריש ביצה]¹.

ב. שיעור המים בין, האם שוה הוא לשיעור המים בשמרים

הקשה רבינו יונה בב"ב בעליות, על קושית הגמ' "וביתר על כדי מדתו מי פליגי והתנן המתמד" וכו'. היכי משוה מעשר לברכה, דילמא לענין מעשר יש לחייב טפי [ולהכי מחייבי רבנן במתני' דמעשרות כל שמצא כל שהוא יותר מכדי מדתו], משא"כ לענין ברכה וכו'. ור"י יישב דמתני' בדמאי מיירי. ודחה רבינו יונה דבריו, וכתב, דתמד שאני שאינו ראוי להתעשר בפני עצמו, הלכך לא גזרו על התמד. עוד הביא שיש שיישבו שיין במים אין משערין אותו בששים, לפי שהוא נותן טעם לפגם וכו'. עש"ב.

וכן הוא ברמב"ן בסוגיין דב"ב ובע"ז ל' ע"ב. וז"ל בב"ב: מאי קושיא, התם טבל הוא, ואוסר בנתינת טעם ונתחייב במעשר, אבל לענין ברכה לאו חמרא הוא, וכי כל יין שיש בו יותר משלשה חלקים מים אינו נותן טעם, והרי אפי' בששים משערים. וכתב ליישב דסוגיין לא מיירי ביין אלא בשמרים, ושמרים

¹ שו"ר שבתשו' מהרי"ט צהלון סי' כ"ב, לא כתב כן, וס"ל שלא דמי מעשר דתמד לברכה, והוכיח כן מדברי רשב"ם [כצ"ל], בסוגיין דבי"ב בתחילת הסוגיא ד"ה רמא ג', שכתב לחלק בין ברכה למעשר. ע"ש. ולעני' אליבא דר' יהודה הוא דכתב כן, ולא אליבא דרבנן, כמבואר באר לעיני כל חי רואיי מה שכתבנו בס"ד. ועיי' להלן הערה 4, שהבאנו שכדברינו כ"כ בפשיטות בדרך אמונה. **הכותב**.

בפני עצמם אינם טבל כלל, והמתמד ומצא על חד תלתא מים, עכשיו הוא דנעשה יין ולא קודם, ולכן כל דליכא על חד תלת מיא לאו חמרא הוא ופטור מן המעשר, ואינו אוסר מדין טבל, דפסולת אוכלין הוא. עכ"ל בקצרה. ע"ש.

גם בע"ז ל' ע"א, הביא הרמב"ן ז"ל סוגיית ב"ב, וכתב ואפשר דהיכא דאית ביה טעם ומראה יין - ביין עצמו, לעולם יש בו משום יין נסך, אבל בשמרים לא, דההוא קיוהא בעלמא הוא וכו', ואין לפרוץ גדר ולהקל אלא בשמרים. עכ"ד.

והרשב"א בתורת הבית בדיני יין נסך (בית ה שער ג דף נ"א ע"ב), הביא כמה דעות בזה, בתחילה הביא שיש סוברים שיין מזוג גם לענין י"נ הוא רק כדי שלשה חלקי מים, כדאמר רבא בב"ב וכו', וכל שמזגו יותר מזה אינו יין, וטעם היין קיוהא בעלמא הוא, כדאמרין בב"ב גבי מתמד. והביא דעת רבינו יונה והרמב"ן בלשון י"א, שלא אמרו כלל יין שאין בו חד על תלת מיא לאו יין הוא, שלא נאמר דין זה אלא בשמרים, אבל ביין אפי' יש בו יותר מעל חד [יין] תלתא מיא יין הוא וכו'. עוד הביא שדעת ר"י הזקן שאפי' יין נסך גמור שנתערב בששה חלקי מים אינו נקרא יין, אלא קיוהא בעלמא. עש"ב.

והרא"ה במשמרת שם השיג על זה וכתב: עוד כתב וי"א שלא אמרו שלשה חלקים וכו' אלא במתמד וכו', ואינו נכון, שאף ביין נאמרו הדברים, וכן מוכיח בפרק המצניע. ובמשמרת שם כתב הרשב"א, שדעת י"א [רבינו יונה והרמב"ן, כאמור], שלענין יין נסך דווקא במתמד וכו'. ונעלם מהרא"ה לשון הרמב"ן בחי' לע"ז הנ"ל. והשיג על ראייתו מפרק המצניע, דהתם לענין ברכה וכו'. עש"ב.

וכרעת ר"י כן דעת הראב"ד, שכתב הטור משמו ביו"ד סי' קל"ד, דיין נסך שנתערב בששה חלקים מים בטל, לפי שהוא נותן טעם לפגם. וכן פסק מרן השו"ע שם סע' ה'. ומתוך מה שנכתב להלן יתבאר דגם שיטת הרא"ש, כר' יונה הרמב"ן. ודעת הרמב"ם בזה עיין להלן אות ה'.

העולה מהאמור דיש שלשה שיטות בראשונים:

שיטה א. מובאת הרשב"א בתו"ה, דבין יין ובין תמד לענין ברכה ויין נסך [והו"ה למעשר, כמבואר], שיעור מזיגה הוא כדי שלשה חלקי מים ולא יותר.

שיטה ב. דעת רבינו יונה והרמב"ן, דסוגיין דב"ב מיירי בתמד דווקא ולא ביין, והתמד בפני עצמו אינו חייב במעשר, ולכן כל דלא רמא תלתא ואתא ארבעה לאו יין הוא כלל גם לענין איסור טבל. וכן הדין בתמד גם לענין מגע יין נסך. וכשיעור המים בתמד להתחייב בברכה, כן שיעורו לענין מעשר. אבל מזיגת

יין לענין ברכה, אין דינו כתמד, ולא נתברר שיעור מזיגתו לענין ברכה בדבריהם כאן².

שיטה ג. דעת רבינו יצחק בעל התוספות, גם יין דינו כדין התמד לברכה ומעשר ויין נסך, וכל שיש בו אחד יין וששה מים הוי נותן טעם לפגם. וכ"ה פסק השו"ע בהל' יין נסך. והטעם שלדעתו הוא עד ששה, ולא בארבעה כלשון רבא, ומהיכן למדו מבואר הוא בדברי רבינו יונה באורך. יע"ש. ולהלן נעמוד בזה קצת.

ג. באיזה תמד מדובר

עוד כתב הרמב"ן ז"ל בע"ז, אחר שהביא סוגיין דב"ב, דכוליה סוגיין מיירי בשמרים שנדרכו בגת, אבל אם נדרכו ברגל, אפי' רמא תלת ואתא תרי ופלגא, או רמא תלת ואתא תלת, יין מעליא הוא. ומה טוב ויפה לשונו להבין דבריו ז"ל: ונ"ל שלא הקילו בפורצני אלא בדרמא עלייהו מיא ועצר להו בגת דאתי יותר ממדתו, אבל בפורצני שלנו שנדרכין תחלה ברגלי אדם, ורמא בהו מיא והיין נמשך מאליו, אין להקל, שהרי אתה מוצא בהן מקצת גרעינין שלא יצא מהם חצי יינם, ועוד דרמו תלתא ואתי חד, ומעליא דידיהו רמו תלתא ואתו תרי, ואין אתה יכול לתלות דבר זה אלא שהפורצנין עצמן בולעים המים והיין יוצא, ודילמא יש בו על חד תלת מיא, ובכה"ג מודו רבנן לאחרים, דאמרי גבי שמרים תלתא עייל תרי ופלגא נפיק, דהכא כיון דודאי בלעי פורצני טובא, מאן בעי מינייהו בלעינהו ואתי ואמר דלא בלעי אלא בציר משיעורא דחמרא, ודאי ליכא למימר הכי, אלא לא נאמרו דברים הללו אלא בשדרכן בגת שאין בהם יין כלל, אלא שהן מחמיצין את המים. עכ"ל.

וסברא וחילוק זה הביא גם הרשב"א בתו"ה הנ"ל, והרא"ש בב"ב בסוגיין [פ"ו סי' ט] בשם רבינו יונה. וז"ל הרא"ש: ורבינו יונה כתב דתמד של שמרים וכו' אבל בתמד שמשמין מים בחרצנים הנדרסים ברגלים ולא עצרו בגלגל

² אבל ברור הוא דאינו אחד מששים, שהרי הכריחו שיטתם משום שהקשו בסוגיין דב"ב מאי מקשה מברכה לאיסור, ומוכח דלא ס"ל ששים לברכה, דאלי"כ מאי קשיא להו. וזה מבואר באר היטב לכל מי שלומד שיטת הראשונים בסוגיות אלו. וכן מבואר להדיא בדברי הרשב"א במשמרת הבית הני"ל, שדין ברכה שאני. דלא כאחד ממחברי הזמן, שלמד רק דברי הטור והשו"ע ביו"ד בהל' יין נסך, וסבר שאליבא דהרא"ש והרמב"ן גם לברכה עד ששים יש לברך בפה"ג. לא ראה דברי הרמב"ן והרא"ש. ולהלן אזכיר עוד דברי הרא"ש, דס"ל דכל שלא דרכו בקורה הגם דחשיב יין אפי' רמא חד ואתא חד, מ"מ כתב שלענין ברכה יש להחמיר. וללא ספק לא ס"ל עד דעד ששים הוי לברכה. ולא ראיתי גם אחד מהראשונים והאחרונים שיסבור דעד ששים יין הוא לענין ברכה.

וקורה, יש להחמיר בתמד ראשון ושני בין לענין מגע עכו"ם ובין לענין מעשר, ואפילו של דמאי, ואפילו לא מצא אלא כדי מדתו, או אפי' פחות וכו'. עש"ב שהסביר הדברים כהרמב"ן.

ולענין ברכה נמי כתב המגיד משנה בהל' שבת פכ"ט הט"ו בשם הרשב"א, דכן הדין לחלק בין שמרים שדרכם בקורה לדרכם ברגל, והביאו להלכה בשלחן ערוך או"ח סי' ר"ד סע' ד'. אבל הרא"ש בב"ב שם כתב שכיון שאין אנו יודעים בבירור כמה הוציא, אין להחמיר בו אלא למעשר ויין נסך, אבל לא לענין ברכה. ע"ש. ולפלא על מרן השו"ע שלא הזכיר כלל דעת הרא"ש בבית יוסף. [ואח"ז ראיתי שכבר העיר כן בתשו' מהרי"ט צהלון שלהי סי' כ"ב. ע"ש]. ולענין מעשה היה נראה להחמיר ולא לברך, דסב"ל, ובפרט שלא הזכיר הבית יוסף כלל דעת הרא"ש. וצ"ע.

ולכאורה היה נראה לומר דרבינו יונה והרמב"ן לשיטתם אזלי, דסברי דביין עצמו ליכא כלל הך שיעורא דרמא תלת ואתא ארבע, דכוליה סוגיא דב"ב בשמרים דווקא מיירי, ושמרים לאו יין הם וכו', ולכן מחלקים ואומרים שאם לא עצר את הענבים בקורה בראשונה, שפיר הוי יין כל היוצא מהם, דיש בהם יין רב וכו'. אבל לשיטת ר"י שסובר שגם ביין כל שנתן בו יותר מששה מים הוי נותן טעם לפגם, מאן לימא לן דאי רמי תרי ואתא תרי, מעורב בו כל כך יין עד פחות מאחד מששה, הרי אינו מוכרח כלל. ורק הרמב"ן ור"י לשיטתם שסוברים שיין ראשון לא בעי לא שלשה (ואפשר גם לא ששה מים אלא אף יותר), ולגבי מעשר ויין נסך עד כדי נתינת טעם (ששים), הוא דס"ל לחלק ולומר דכל שהתמד לא נדרך בקורה ספוג בו יין רב וכו', וכיין ראשון הוא.

מ"ב לקושטא דמילתא אינו מוכרח, שהרי שנתבאר לעיל דדעת הרמב"ן שאין להשוות ביין דין ברכה לדין מעשר, והרי כתב באר היטב: "אלא שהפורצנין עצמן בולעים המים והיין יוצא, ודילמא יש בו על חד תלת מיא". גם הרא"ש שכתב שלענין ברכה יש להחמיר וכו', הרי ס"ל שלענין מעשר וי"נ נמי יש להחמיר שמא הוציא כשיעור המחייב. וא"כ מצינן למימר דאליבא דכו"ע הוא, גם אליבא דר"י דסבר דכל שיש ששה מים הוי נוטל"פ.

נמצא א"כ לעניינינו, שלא דרך את הענבים בתחילה בקורה, אלא רק פצע אותם במקל כדי שימהרו להוציא יינם, ואחר שסיננם בלי כל דריכה, שוב

נתן בהם מים, שפיר חייב במעשר, אפילו דלא רמא תלתא ואתא ארבעה. אלא שלענין ברכה על המעשר, אם יפריש בברכה או לא, נראה שהדבר תלוי בפלוג' דהרא"ש והמגיד משנה הנ"ל, כמבואר. וא"כ נראה דלא יברך.³

ג. כיצד הדין בזמן הזה שנחלשו היינות

הגם דלדעת תלמידי רבינו יונה, שפסק מרן בשו"ע או"ח סי' ר"ד סע' ה', גבי תמד, יינות שלנו חלשים הם, ואין לברך עליהם הגפן אפי' רמא תלתא ואתא ארבעה. ע"ש. וכ"ה בריטב"א בסוגיין דב"ב. א"כ הוא הדין לענין מעשרות נמי כן הוא, דהא כאמור לגבי תמד לכולי עלמא חד דינא הוא למעשרות ולברכה על התמד.⁴ מ"מ הרי אחר שכתב השו"ע הך דינא דבזה"ז נחלשו היינות וכו', כתב

³ והגם שכל היכא שהספק הוא בחיוב המצוה ולא בברכה, כתבו הכפתור ופרח והרדב"ז דלא אמרינן ספק ברכות להקל, וכן נראה גם דעת השו"ע בסי' תפ"ט, גבי ספק אם ספר יום אחד, דבשאר הימים סופר בברכה, והטעם שלא אמרינן סב"ל הוא משום שהוא ספק במצוה, וכיון שהדין הוא שחייב לספור, חייב גם לברך, דהברכה נגזרת אחר המצוה. ואפשר דגם הרא"ש שכתב בנדו"ד שלא לברך, הוא דוקא לגבי ברכת הנהנין, ולא ברכת מעשר, מהטעם הנ"ל. מ"מ נראה לענ"ד לענין דיותר נכון שלא לברך, דיעו בעין זוכר מע' ב' אות כ"ט, שכתב שמה שכתב המב"יט שלא נהגו לברך על הפרשת תרו"מ הנלקחים מקרקע הגוי, כיון שלדעת הרמב"ם פטורים ממעשר, אינו סותר לכלל הכפתור ופרח, כיון בארץ ישראל הוא אתריה דהרמב"ם. והביא שכ"כ הרדב"ז שהיכא שמפרישים רק מדרך חומרא ולחוש לדעת המחמירים, אין לברך. ע"ש. והכא הרי מבואר מדברי הרא"ש דדרך חומרא הוא מה שמחוייב להפריש, דדילמא יש בהם שיעור חיוב, ולענין ברכה לא יברך. וא"כ נראה בבירור דלהרא"ש גם לענין ברכת מעשר לא יברך. א"כ הגם שלהמגיד משנה שפיר יכול לברך, מ"מ שוב הוי כספק ומחלוקת בברכה, וסב"ל. ונוסף גם, דדעת הרי"ף והרמב"ם לכאורה דלא כהכפתור ופרח, שהרי כתבו דעל מילת אנדרוניוס וכיסוי הדם בכוי אין לברך, אפי' שהוא ספק חיוב במצוה דאורי'. וגם למה שכתבתי בהער' לברכ"י יו"ד סי' י"ג הער' ו', דגם להרמב"ם י"ל דדוקא ספק עיקרו כאנדרוניוס לא יברך, וציינתי להפרי"ח שחליק כן. ע"ש. הרי הכא נמי הוי ספק בעיקר החיוב. ודוק. וביותר לפי מה שאכתוב להלן דבזה"ז שנחלשו היינות, וגם דעת השו"ע דאין לברך כלל אפילו ברמי תלתא ואתא ארבעה, ודאי גרע טפי. כן נלענ"ד לענין מעשה. אלא שכידוע בכל אלו אמרו דהעושה כמרן לא הפסיד, והרי פסק בשו"ע להדיא כהמגיד משנה. ועמ"ש בזה בברכי יוסף יו"ד סי' י"ג אות ה' ובהערה שם. ואכמ"ל. הנ"ל.

⁴ ואין לומר דדרך חומרא בברכה הוא דנקט השו"ע דיברך שהכל, וגם לענין מעשר יש להחמיר, דדברי רבא בסוגיין דב"ב הנ"ל, דברי סברא הם, משום שהיין שלהם היה חזק, ולכן כל דרמי תלתא ואתא ארבעה עדיין יין הוא, אבל יין שלנו שבמציאות הוא

החילוק בין דרכם בקורה לדרכם ברגל, ומדברי הראשונים הנ"ל הדין ברור דכל שדרכם ברגל היו יין ממש, וסובר השו"ע שבזה לא נשתנה הדין כלל בין יינות חלשים לחזקים. כן היה נראה לכאורה.

אלא שבנדוד"ד היה נראה שאינו כן, ואחזור על הראשונות, דדעת הרמב"ן דכל שעצרו ברגל, הרבה יין מעורב במים "דילמא עד כדי חד על תלת", ולדעת הרב המגיד גם לברכה סמכי' על זה. ולד' הרא"ש לענין ברכה יש לחוש, דלא ברי לנו שיש שיעור מספיק. ומסתבר דכיון שאחר שנחלשו היינות, ושיעור מזיגתם אינו חד על תלת, אלא עד מחצה, או עד רוב יין, כמובא בכף החיים באו"ח שם בשם האחרונים, א"כ גם שמרים שלא דרכם בקורה, אע"פ שאין דינם כשמרים אלא כיון ראשון, מ"מ כל שנתן אחד ויצא אחד, לא מסתבר כלל לומר שאחד זה דנפק הוא חציו מים וחציו יין, שהרי גם בזמן התלמוד שהיה מספיק חד על תלת, הרא"ש מגמגם בו לענין ברכה, והרמב"ן נמי אפשר דמודה להרא"ש בזה, וגם המגיד משנה שחולק, לא חלק אלא בחד על תלת, ומסתמא האידנא דבעינן חד על חד, מודה דלא מסתבר דנפיק מיניה כוליה האי.

אלא דלפי"ז דברי השו"ע צ"ב, שאחר שחילק וכתב דהך דינא דתמד דסגי בחד על תלת הוא בזמנם שהיו היינות חזקים וכו', כתב החילוק הנוסף דהני מילי כשדרכם בקורה, אבל דרכם ברגל אפי' נתן שלשה ומצא שלשה או פחות, ברכתם הגפן וכו'. וצ"ע אמאי לא חש הכא להא דנחלשו היינות, שהרי להרא"ש לא מברכינן כלל עלה גם מעיקרא דדינא [וכאמור נשמט מהב"י והשו"ע דעת הרא"ש], וגם להמגיד משנה דמברכינן אינו אלא משום שסובר הרמב"ן דהרבה יין מעורב במין "דילמא עד כדי חד על תלת", וכיון שסובר השו"ע שאין לברך בחד על תלת, אמאי פסק דין זה להלכה אחר שכתב שאין לברך בחד על תלת. ודוחק גדול לומר שהמגיד משנה סובר דדילמא עד חציו נפק. ויותר נראה דדעת השו"ע דלקושטא דמילתא, הגם שנחלשו היינות אינו אלא קרוב לחד על תלת, ולא כמו שכתבו כמה אחרונים דהוא חד על חד או רוב יין. וצ"ע. וכבר כתבתי דלענ"ד

חלש, וגם אי רמי תלתא ואתא ארבעה לאו יין הוא לענין ברכה, א"כ גם לענין מעשר אינו יין, אלא קיוהא. דכאמור דין ברכה ודין מעשר שוים. וכ"כ בפשיטות בספר דרך אמונה הל' מעשר פ"ב ס"ק צ"ט. ע"ש. ולא נצרכא אלא משום שבספר משפטי ארץ עמ' 132, נסתפק בזה, אם רק לחומרא אמרי' דאינו יין וכו'. ע"ש. ולענ"ד אין מקום להסתפק בזה, דדבר שבמציאות הוא, ולא מדרך חומרא. הנ"ל.

לענין מעשה ראוי לחוש לשיטת הרא"ש, ולא לברך כלל בתמד שנתן בו מים כל דרמא חד ואתי חד, אלא רק ברמא תלתא ואתא ארבעה, דאז בודאי יש בו שיעור יין מזוג כראוי.

הא מיהא הרי בי"ד סי' קל"ד פסק מרן כשיטת ר"י דעת ששה הוי יין, ולא הזכיר כלל דבזה"ז נחלשו היינות וכו', וצריך לומר דאזל הכא לחומרא והכא לחומרא, דלענין יין נסך החמיר עד ששה, ולענין ברכה נמי החמיר כתלמידי ר' יונה, שנחלשו היינות וכו'.

ד. האם צריך להפריש גם תרומה מן התמד

כתב הרמב"ם בהלכות מעשר פ"ב ה"ז: "שמרי יין שנתן עליהם מים וסגנון, אם נתן שלשה ומצא ארבעה מוציא מעשר מזה היתר ממקום אחר, ואינו מפריש עליו תרומה, שהתורם בתחלה בלבו על הכל, כמו שביארנו בתרומה, מצא פחות מארבעה אע"פ שמצא יתר על מדתו ואע"פ שיש בהן טעם יין פטור".

ומה שכתב שאינו מפריש תרומה שהתורם בתחילה וכו', מקורו בירושלמי במעשרות דלהכי תנן המתמד וכו' חייב במעשרות, "הא תרומה לא, דתנינן התורם בלבו על הקיטעין ועל הצדדין ועל מה שבתוך התבן, ותני עלה ועל הזוגין".

כלומר, מדובר במשנה בתמד שהפרישו תרומות ומעשרות מן היין הראשון, אחר שמשכו היין מן השמרים, כאורחא דמילתא, רק שכונת התורם להפריש תרומה גם על הקליפות, הזגין, וכיון שהפריש עליהם תרומה, אין צריך להפריש שוב על היוצא מהם. אבל מעשר שהוא לפי מדה, כיון שלא הפריש אלא אחר שסיגן את היין, א"כ מסתמא לא היה דעתו להפריש מעשר על השמרים והזוגין.

ויש לעיין בזה, אי אליבא דכולי עלמא הוא, דלעיל אות ב' הבאנו קושית רבינו יונה והרמב"ן בסוגיית ב"ב, מדוע אי רמא תלת ואתא תלת פטור ממעשר, הרי יש בו טעם יין, ויישבו, וז"ל הרמב"ן: ושמרים בפני עצמם אינם טבל כלל, והמתמד ומצא על חד תלתא מים, עכשיו הוא דנעשה יין ולא קודם, ולכן כל דליכא על חד תלת מיא לאו חמרא הוא ופטור מן המעשר, ואינו אוסר מדין טבל, דפסולת אוכלין הוא". עכ"ל. ולפי זה צ"ב, היכי מהני תרומה קמייתא אשמרים נמי, הרי להרמב"ן הני שמרים לאו יין הם ופטורים ממעשר.

גם התוס' שם [צז, א ד"ה הוא], הקשו כן, וכתבו בשם ר"י, דהטעם שפטור הוא משום דקיוהא בעלמא הוא. [והוא כשיטתו דין במים שאני, וכל שיש חד על

ששה הוי נוטל"פ]. גם מהר"י קורקוס והכס"מ הקשו קושיא זו, אמאי ברמא תלת ואתא תלת פטור, הרי יש בו טעם יין וכו'. ויישבו דאינו אלא קיוהא בעלמא. ותירוץ ר"י הנ"ל. ולא יישבו כהרמב"ן ור' יונה, דהוי פסולת ופטור וכו'. כנראה משום דלדדהו קשה היכי מהני תרומה קמייתא אשמרים, הרי אינם יין, א"כ לכאורה לא אזלא סוגיא הירושלמי והרמב"ם כהרמב"ן.

אבל לכאורה זה אינו, דהרמב"ן עצמו הרגיש בזה בחי' לב"ב שם, וכתב וז"ל: ולפי ענין המשנה הזו במקומה והאמור עליה בירושלמי, נראה דבתמד על שמרי יין המעושר היא, ולפי שלא הפריש תחילה אלא על היין שבו צריך עכשיו להפריש על השמרים מעשר, ואמרו שאי"צ להפריש עליו תרומה, שהתורם בליבו על המקוטעין והצדדין ועל מה שבתוך התבן. וכל שכן שהטעם שכתבנו נכון בזה הענין, לפי שהיין כבר מעושר הוא, והשמרים הנעשים עכשיו יין הוא שמתחייבין במעשר מעתה".

וכוונת דבריו, כפי מ"ש החזו"א בדמאי סי' א' ס"ק י"ב, שעושר בתחילה מן היין לפני שנצלל, בעוד השמרים והיין מעורבין, ובשעה זו הפריש תרומה על הכל, אבל מעשר היה כונתו רק על היין הצלול שבו. ע"ש. ואינו מובן, איך יכול לדעת ולכון בדיוק כמה שמרים וכמה יין, הרי מעשר צריך שיפריש עשירית במדוייק.

ולענ"ד אין זה כוונת דברי הרמב"ן, ומסתמא מדובר כשהפריש מעשר אחר שסינן היין מהשמרים, כאורחא דמילתא, ומה שכתב בסיום דבריו וכל שכן וכו', פירושו כמו שכתב מהר"י מקוטנא בשו"ת ישועות מלכו סי' י"ג, שכוונתו לבאר מדוע חייב לעשר שוב מן היין הגם שהפריש מעשר מן השמרים בתחילה, ולזה מיישב שבאמת מדובר ביין מעושר, רק שלא מהני כלל עשר על השמרים, דהשמרים אלו אחר שהפרידם מן היין בטל מהם שם יין, ואחרי שנותן בהם מים וכו', אז נהפכו ליין, והוי כמו גדולין חדשים. ועי' ברמב"ן, שהביא ראיה לדבריו דשמרים אינם יין, אלא פסולת, ופסולת פטורה מתרומה, כדתנן בתרומות, המורסן מותר. ע"ש.

וגם לענ"ד אין לפרש שכוונת הרמב"ן שהפריש תרומה כשהיו השמרים מעורבין, ומעשר הפריש אחר שסינן השמרים, ולכן פטור מתרומה וחייב במעשר. דזה אינו מועיל כלום מה שהפריש תרומה קודם, כיון שאחר כך כשסינן השמרים, בטל מהם שם אוכלין, ואחר כך כשעשה מהם יין שוב, הרי זה כגידולין חדשים (כלשון מהר"י מקוטנא הנ"ל), וא"כ חייב שוב גם בתרומה.

מ"מ הרי אי אפשר לומר כלל שהרמב"ן חולק על הירושלמי, דלא משמע כן מדבריו, ואדרבא משמע שבא להביא ראיה מהירושלמי לשיטתו. ונראה שבאמת מדובר שהפריש תרומה ומעשרות אחר סינון היין, כאורחא דמילתא, וכיון שתרומה אין לה שיעור מן התורה, לכן אומר הירושלמי שהתורם כוונתו גם על מעט יין שיש בתוך השמרים, דודאי נשאר מעט יין בשמרים גם אחר הסינון, הגם שהשמרים עצמם אינם יין, מכל מקום ודאי מעורב בהם מעט יין כל שהוא, ומה שתירם בתחילה גם על מעט יין זה, מועיל לפוטרו מן התרומה גם על מה שעושה אחר כך, כיון שתרומה אין לה שיעור, ובלח קיימ"ל יש בילה, כיעו' במתני' דחלה פ"ג מ"ט בר"ש, ובשמחת יו"ט סי' א-ב. ובמקו"א כתבנו בזה. [וכלשון הירושלמי, דהתורם דעתו על מה שבתוך התבן ובתוך המורסן, לא המורסן והתבן עצמם, אלא המעט אוכלין שבתוכם]. אבל מעשר חייב להפריש מן היין השני, ולפי הירושלמי הטעם הוא מפני שאין דעתו לעשר המעט הזה, ומוסיף הרמב"ן "כל שכן שהטעם שפירשנו נכון", לחייבו במעשר בשנית, "לפי שהיין כבר מעושר הוא, והשמרים הנעשים עכשיו יין הוא", כלומר, מהיין הראשון כבר הפריש אחר שהפרידו מהשמרים, ואחר שעשה מהשמרים יין, הוי יין חדש וחייב במעשר מעתה. וזהו ה"כל שכן", דגם בלא טעמא דהירושלמי דרק בתרומה דעתו גם על מה שבתוך השמרים, נמי חייב במעשר על היין השני, כיון שהשמרים אינם יין, ורק אחר שעשה מהם יין נתחייב. וגם אם היה דעתו לעשר השמרים, לא היה מועיל, דהוי עתה יין חדש, ובשלמא תרומה שאין לה שיעור, י"ל שכיון שכיון דעתו על המעט יין שבתוך השמרים, נפטר בזה, ולא הוי כדגולין, שהרי מעט היין הזה נשאר בעין ונבלל אח"כ בכל היין החדש, ומהני דעתו מעיקרא גם על זה, כיון שאין לתרומה שיעור. אבל מעשר יש לו שיעור. [ולפי"ז יתכן שגם להרמב"ן אם הפריש מעשר מן היין הראשון, אפי' שנעשו השמרים פסולת אחר כך, עכ"פ כבר יצאו בפטור, ולא הוי ממש כגדולין חדשים. וצ"ע].

אלא שהדברים אינם מחוורין לי כל צרכם, והיה נלענ"ד דלדעת הרמב"ן באמת צריך להפריש תרומה נמי בשנית, שהרי ס"ל דהשמרים כמות שהם בטל מהם שם יין, וא"כ גם אם היה דעתו להפריש על מעט היין שבתוכם, מאי אהני, הרי בטל שמו הראשון לגמרי, ומי גרע מהא קיימ"ל [נדרים נז, ב] בצל שתקנו וזרעו מתעשר לפי כולו, אפי' שאין עיקרו כלה, מ"מ כיון שרבה התוספת,

מבטלת את העיקר, א"כ כל שכן כאן, שסובר הרמב"ן שהעיקר בטל לגמרי, דשמרים לאו יין. וצ"ע.

שוב מצאתי בחפיסה שהגרא"י זלזניק ראש ישיבת עץ חיים זצ"ל עמד בזה, ונדפסו דבריו במוריה גליון ע', וכתב: וצ"ל להרמב"ן דשמרים הוה בגדר קודם גמר מלאכה, ומ"ש הרמב"ן דאין על השמרים איסור טבל, היינו מהתורה, משום דלא נגמרה מלאכתן". ושוב כתב דמדברי הרמב"ן משמע דפסולת אוכלין הוא, ולכן אין עליהם שם טבל. ולא נתברר בדבריו אמאי מהני תרומה קמייתא. ע"ש. וגם מ"ש דחשיב כלא נגמרה מלאכתן, לכא' קשה, הרי הר"ן כתב להדיא בב"ב, דאליבא דהרמב"ן נראה דאין בהם איסור מגע יין נסך. משמע דאינו יין כלל, ולא הוי כלא נגמרה מלאכתו. וצ"ע. וע"ע בשו"ת ישועת משה לגר"מ אהרונסון ח"א סי' י"ז.

עכ"פ ממה שהכס"מ ומהר"י קורקוס יישובו דברי קושיית הרמב"ן כר"י, מבואר דס"ל דדעת הרמב"ם כדעת ר"י, דבשמרים כל דרמא תלתא ולא אתא ארבעה קיוהא בעלמא הוא. ולכאורה היה נראה דגם ביין ס"ל כוותיה, ולכל הפחות כמו שכתבו משמו דכל שנתן בו ששה מים הוי נוטל"פ, ואינו יין. אלא שבהל' מאכלות אסורות פט"ז ה"ל כתב הרמב"ם: "מים שנתערבו ביין או יין במים, בנותן טעם, לפי שהוא מין בשאינו מינו". משמע שדינו ככל מין בשאינו מינו, שהוא בששים. ואע"פ שהשו"ע ביר"ד סי' קל"ד סע' ג' העתיק לשון הרמב"ם, ואח"כ בסע' ה' כתב כמה יהיה במים ויהיה בהם כדי לבטל טעם היין, ששה חלקים כנגדו. לכאורה אין כוונתו שכ"ה גם ד' הרמב"ם, אלא שלדעתו כך הוא שיעור נותן טעם בתערובת מים ויין, אבל דעת הרמב"ם אינה כן, דאם איתא, לא היה כותב בסתם ששעורו "בנותן טעם לפי שהוא מין בשאינו מינו", דידוע בכל התורה דנותן טעם הוי בששים, ואם היה סובר הרמב"ם שביין הדים שונה, ודאי היה כותב זאת. וצ"ע. עכ"פ לענין הלכה כבר נתבאר דעת השו"ע והרמ"א בזה.

העולה מן האמור:

הערשה יין מתמד, לאחר שעושר מן היין הראשון, הרי זה פטור מן התרומה על היין השני בכל גוונא, לפי שהתורם שהתורם בתחלה בלבו על הכל.

ולענין מעשרות: לבני ספרד, יין שנתערב במים שיעורו כלענין יין נסך, דכל שלא נתערב בששה מים, יין הוא. ולענין ברכה, גם ברכת המעשר, דינו

כהמנהג לענין מזיגה, שבני ספרד נוהגים כהיום להחמיר עד רוב יין, כמפורסם [הגם שכאמור נראה דאינו כן דעת השו"ע, דלא החמיר כולי האי, אבל כיון שכך נהגו, הרי זה כמו שכתב השו"ע ד"יש לשער בשיעור שמוזגים באותו מקום", וכבר נהגו כן].

ובתמוד, כל שעצרו בקורה, לענין מעשר, אם רמא תלתא ואתא ארבעה חייב במעשר, כדפסקו הרמב"ם והשו"ע להדיא ביו"ד סי' של"א סע' פ"ה לענין מעשר⁵. ולענין ברכה וברכת מעשר, אי רמא חד ואתא תרי ומשהו, שבדאי רובו יין, יברך, ואי לא לא יברך. ואם לא עצרו בקורה, אלא דרכו ברגל, או פצע את הענבים במקל, כבנדון דידן, לענין מעשר דינו כיון, וחייב במעשר אפילו רמא חד ואתא חד, אבל לענין ברכת המעשר נכון שלא לברך כלל בכהאי גוונא, כדעת הרא"ש.

ולבני אשכנז, לענין חובת מעשר גם דעת הרמ"א כדעת השו"ע, דעד ששה יין הוא, וכן לענין תמד, דביו"ד בהלכות יין נסך ובהל' תרומות, לא הגיה דבר. ולענין ברכה, כידוע רבים ובפרט כאן בא"י נוקטים בדעתו בסי' ר"ד סע' ה', דעד ששה יין הוא, דווקא לענין יין ולא לענין תמד⁶, ורבים הפוסקים גם מחכמי

⁵ כבר כתבנו, דחזינו גם לענין יין נסך דמחמיר, ולא מזכיר שם ענין חלישות היינות. ועיי' עוד בהערה הבאה. הנ"ל.

⁶ ראיתי להביא כאן מה שכתבתי במקו"א בדי' הרמ"א: ובדעת הרמ"א צ"ע, דבאו"ח סי' ר"ד נוקט דגם בשמרים סגי בחד על ששה במים ויכול לברך הגפן, וביו"ד סי' של"א סע' פ"ה דכתב השו"ע הך דינא דתמד שאם רמא תלתא ואתא ערבעה חייב ופחות מזה פטור, לא הגיה הרמ"א דבר, ואיך יתכן דלענין ברכה ס"ל דהוי יין עד ששה ולענין מעשר עד ארבעה. ובשלמא בדעת השו"ע שהעתיק לשון הרמב"ם בהל' תרומות, הגם לדעתו בזה"ז רמא תלתא ואתא ארבעה לאו יין הוא לענין ברכה, י"ל דלענין תרומות ומעשרות ס"ל להחמיר, [כדחזי' גבי יין נסך וכמו שכתבנו בפנים], אבל על הרמ"א צ"ע, דאי אפשר לומר דלענין מעשר אזיל לקולא טפי מברכות. וצ"ל שהיה בחו"ל וקיצר בהלכות אלו וכו'. ותמיהת המשנה ברורה על דברי הרמ"א שם, דהאגור בשם מהרי"ל, שממנו לקח הרמ"א דינו, לא דיבר כלל בשמרים אלא בין מזוג, אפשר ליישב לעני"ד, דס"ל למהרי"ל דדין יין ודין שמרים אחד הוא, ולמד כן מפשט הסוגיא דב"ב, שהרי הגמ' אומרת שדברי רבא הם משום ד"רבא לטעמיה דאמר כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא", ואי דין שמרים אינו כדין יין, מאי רבא לטעמיה, הרי דין שמרים אינו כדין יין, אלא פחות וכחוש הוא כח היין בשמרים. א"ו ס"ל להגמ' דהוא הדין, דכיון דנתן שלשה מים ואתא ארבעה, הרביעי הוא יין שיצא מהשמרים, ודינו ככל מזיגת יין [וכבר הבאנו כאן לעיל שכן הוא שיטת ר"י, דדין שמרים כדין יין, ושהרמב"ן חולק וכו']. וכיון

אשכנז הסוברים כד' השו"ע דצריך שיהיה הרוב יין, או רק עד שליש מים, באשר כפי הנשנע ממשלת ניו יארק, אוסרת למוכר יין שמעורב בו מים, אא"כ הוא פחות משליש מים [ראה מ"ש בזה הרה"ג ר"ח אבערלאנדער שליט"א באור ישראל, מאנסי, גליון טו].

שהאגור מפרש מתוך דברי ר"ת דמ"ש הגמ' רמא תלתא ואתא ארבעה לאו דוקא, אלא העיקר הוא כמ"ש בהמשך: "ופלגא בשיתא פלגי מיא ולא כלום הוא", הא פחות מששית יין הוא, א"כ הוא הדין לענין שמרים. א"כ שפיר הביא הרמ"א דינו כאן בשמרים, לומר שלדעתו גם בזה"ז הדין כן, גם לענין שמרים כמו מזיגת יין. אבל דעת כמה וכמה ראשונים אינה כמהרי"ל, וסוברים דכל היכא דרמא תלתא ולא אתא ארבעה קיוהא בעלמא הוא. וכן מבואר להדיא בריטב"א שם צ"ו ע"ב, דמ"ש הגמ' "ופלגא בשיתא פלגי מיא ולא כלום הוא", לאו דווקא הוא, אלא דרמא תלתא ואתא ארבעה דווקא. ע"ש. וכן הוא דעת הרמב"ם והטור ושאר"ר ומרן השו"ע, שכתבו דוקא רמא תלתא ואתא ארבעה. ואפשר דגם מהרי"ל סובר כן, דדבריו [בשו"ת סי' קמ"ב, הוצ' מכון ירושלים] הם לגבי יין ולא לגבי שמרים. גם האגור הביאו לגבי יין. ובאמת מפורש להדיא בתוס' בב"ב צ"ו ע"ב, דדעת ר"ת דגבי שמרים כל שלא נתן שלשה והוציא ארבעה אין לברך עליו הגפן. ע"ש. רק הבית יוסף הביא דברי האגור בסי' ר"ד בתוך ענין שמרים, והרמ"א הביאו משם להגהה. ולכאוי נראה דס"ל דדין יין כדין שמרים. וצ"ע. הנ"ל.

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
ראש כולל זרעים שע"י המכון
למצוות התלויות בארץ אלעד

הלכות חלה

סימן שכד סעיף ב

[המשך מגליון קודם]

אלו מינים מצטרפין זה עם זה לשיעור

הי. ומה שכתב השו"ע ולהרמב"ם, כוסמין ושבולת שועל ושיפון מצטרפים, הרי הוא ברמב"ם הל' ביכורים (פ"ז ה"ג). והוא על פי מה שפסק הרמב"ם בפיה"מ (פ"ד מ"ב) דהלכה כריב"נ וכן פסקו הרע"ב והמאירי.

וכתב הגר"א דהכלל שאין נפק"מ בין הרמב"ם להרא"ש אלא בשיפון ושיבולת שועל בלבד אם מצטרפין יחד. ע"ש. וכתב החלת לחם (סי' ג סעיף ו) דיש להחמיר כדברי הרמב"ם לענין הפרשה, אבל לא יברך מספק. והסביר בשיירי ברכה (ס"ק טו) דכיון דדעת הרמב"ם לחומרא שגם שיבולת שועל ושיפון מצטרפין וחיביין בחלה מי ירים ראש להקל נגדו. ע"ש.

וכתב הב"י בבדק הבית דסבירא ליה לרמב"ם דרבי יוחנן בן נורי לאו לאיפלוגי אתא אלא לפרושי. וכן כתב הר"י קורקוס אליבא דהרמב"ם דריב"נ מפרש מה שלא פירש ת"ק.

והמהר"י קורקוס כתב דהסברא מכרעת כדברי הרמב"ם דכיון שכולם מצטרפין עם השעורין והרי הן מין שעורין, איך אפשר שנאמר שלא יצטרפו זה עם זה ונקרא אותם מין שלא במינו.

גם ברא"ש נראה דהבין מצד הסברא דהשיבולת שועל והשיפון מצטרפין זה בזה, שכתב (הל' חלה סי' א) דכשאינן שיעור בכל אחד מצטרפין על ידי נשיכה, כדתנן בפרק בתרא חטין וכוסמין מצטרפין, ושעורין מצטרפים עם הכל חוץ מן החטין, וכן כוסמין ושיפון ושבולת שועל מצטרפין, דכולהו בני בקתא דשעורים ניהו, וכי היכי דעל ידי נשיכת שעורין מצטרפין עם הכל חוץ מן החטין כך אינך נמי מצטרפין עם הכל חוץ מן החטים, אלא שסיים הרא"ש ומיהו בירושלמי קאמר דלרבנן דפליגי על רבי יוחנן לא מצטרפי שיפון ושיבולת שועל, ע"ש. משמע מדבריו דסברת הירושלמי לא נהירא ליה כולי האי, ולולא דברי הירושלמי היה אומר דלרבנן שאר מינים מצטרפין. [אמנם זה משמע מלשון הרא"ש דהוה

פשיטא ליה דריב"נ אתא לפלוגי, והיה נראה לומר דבהו"א הבין הרא"ש דבזה פליגי דלריב"נ שאר מינים מצטרפין אף עם חיטין ושעורין, ומה שאמר ריב"נ דשאר מינים מצטרפין זה עם זה לאו דוקא הוא. וכן פירש הר"ש סירילא"ו והשדה יהושוע אליבא דריב"נ, ע"ש].

עוד כתב המהר"י קורקוס דפשט התוספתא (המובאת במנחות דף ע. גמ ברש"י שם מבואר דהוא תוספתא, אלא דלא צויין איה מקומה) כן נראה, שאמרו שיבולת שועל ושיפון מין שעורין. נראה שכולם מין אחד הם, ומין במינו נקראים. גם הביאור הגר"א על השו"ע (סי' שכ"ד אות י) כתב דהברייתא דמנחות, דשיבולת שועל ושיפון מין שעורין, היא ראייה ברורה לדברי הרמב"ם.

אלא שסיים המהר"י קורקוס, דצריך ליישב הירושלמי לדעת הרמב"ם [היינו דשם משמע דשיבולת שועל ושיפון לא מצטרפים, כמו שדקדק הרא"ש] ואפשר דגירסא אחרת היתה לו לרמב"ם בירושלמי, ע"ש.

והנה הכסף משנה (פ"ז מהל' ביכורים ה"ג) כתב ליישב הירושלמי לשיטת הרמב"ם, דמה שאמרו שם מהו שיירתא, רב הונא אמר אם אומר את השיפון מין כוסמין מצטרף עם החיטים, שיבולת שועל מין שעורים אינו מצטרף עם החיטים, רבי יוחנן בן נורי אומר שאר המינין מצטרפין זה עם זה, הכי פירושו משום דרבי יוחנן בן נורי אמר שאר המינין מצטרפין זה עם זה, נראה דשיפון וכוסמין ושיבולת שועל שלשתן מין אחד הם, ומאחר שהחיטים מצטרפות עם הכוסמין למה לא יצטרפו עם השיפון ושיבולת שועל, אמר רב הונא דאע"ג דשאר מינים מצטרפים זה עם זה לא יחוייב בשביל זה שיצטרפו עם החיטים, דבשלמא שיפון מאחר שהוא מין כוסמין להיותו דומה לו יש מקום לומר שמצטרף עם החיטים, אבל שיבולת שועל שהוא מין שעורים פשיטא שאינם מצטרפין עם החיטים, נמצא שלא למדנו מהירושלמי אלא דלת"ק אם נאמר דשיפון מין כוסמין מצטרף אבל לענין שאר מינים שמצטרפים זה עם זה, ליכא מאן דפליג ארבי יוחנן בן נורי, זה נראה לי שהוא דעת רבנו בפי' הירושלמי הזה וכו'. ע"ש.

אבל המראה פנים על הירושלמי דחה ביאור הכסף משנה, והוכיח דרבי יוחנן בן נורי אתא לאיפלוגי את"ק, וכמו שביארו הרא"ש והר"ש. גם המשנה ראשונה (פ"ד מ"ב) דחה פי' הכס"מ, וכתב דמהו שיירתה אינו משמע, ועוד דבדואי קושיית הירושלמי לא קאי אדריב"נ, שהרי עדיין לא נחית הירושלמי לפרושי מילתא דריב"נ דרק בתר הכי נקיט לה למילתיה ועסיק בה, ע"ש.

והפביר המשנה ראשונה דמה שאמר רב הונא בירושלמי אם אומר את השיפון מין כוסמין מצטרף עם החיטים שיבולת שועל מין שעורים אינו מצטרף עם החיטים, פי' דס"ל לרב הונא דת"ק ספוקי מספקא ליה שמא שיפון מין כוסמין ומצטרף שיפון עם הכוסמין ומצטרף נמי עם החיטים, אבל שיפון עם שיבולת שועל לא מצטרף, דשיבולת שועל אפשר מין שעורים או דלמא אין שיפון מין כוסמין ושיבולת שועל אינו מין שעורים ומצטרפי כולהו אהדדי כדאמר רבי יוחנן בן נורי. וכתב המשנה ראשונה דכיון דלריב"נ פשיטא ליה ולת"ק מספקא ליה מסתבר דהלכה כריב"נ, ועוד מדתניא במנחות (דף ע.) כוסמין מין חיטים ושיבולת שועל ושיפון מין שעורים, משמע דשיפון אינו מין כוסמין, לכן פסק הרמב"ם כריב"נ.

וכשאני לעצמי היה נראה לי לבאר שיטת הרמב"ם דס"ל דבירושלמי מבואר דלרבנן שאר מינים לא מצטרפי וכמו שדקדק הרא"ש בירושלמי. ושאר המינים היינו הכוסמין השיפון והשיבולת שועל, כמו שפירש הרמב"ם בפיה"מ, אבל כיון דבגמרא דידן במנחות ופסחים הביאו הברייתא דשיבולת שועל ושיפון מין שעורין, ומשמע דמצטרפין זה עם זה, כמו שדקדקו המהר"י קורקוס והגר"א, והוא כריב"נ, אם כן הכי נקטינן, כמו שכתב להדיא הרמב"ם בפיה"מ. ואף דלריב"נ משמע דאף כוסמין מצטרפין עם שיבולת שועל ושיפון, ובברייתא שאמרה כוסמין מין חיטין שיבולת שועל ושיפון מין שעורין משמע דכוסמין לא מצטרפין בהדי שיבולת שועל ושיפון, דמין חיטין הוא ולא מין שעורין, זה כבר הוכיחו התוס' דע"כ הברייתא אף מין חיטין קאמר שהרי מבואר במשנה ד שעורין מצטרפין עם כוסמין אף לרבנן דריב"נ.

והטור והרא"ש שפסקו דשיבולת שועל ושיפון אינן מצטרפין והוא נגד פשוטות הברייתא שאמרה דשיבולת שועל ושיפון מין שעורין ומשמע דמצטרפין זה עם זה, נראה לומר דהם הבינו דע"כ לית הילכתא כההיא ברייתא דכריב"נ אתיא ואנן קי"ל כרבנן דפליגי עליה, ודו"ק.

מתי מהני צירוף כשיש בכל עיסה כשיעור

ו. עוד כתבו הטושו"ע: ואם לש כל מין ומין לבדו ויש בו כשיעור ורוצה להפריש ממין זה על זה, אין מפרישין אלא על מינו. כיצד, אין מפרישין חטים על שום

אחד מהם, ולא משום אחד מהם עליהם. וכוסמין ושיפון מפרישין מזה על זה, וכן שבולת שועל ושעורים מפרישים מזה על זה.

הנה בתוס' מנחות (דף ע:): הקשו, וא"ת והנך מינין שהן כלאים זה בזה כדתנן בריש כלאים [דחיטים וכוסמים כלאים זה בזה וכן שעורין וכוסמין וכן שעורין ושיפון], היאך הן מצטרפין, הא תנן בפ' שני דתרומות כל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום מזה על זה. וי"ל דגבי חלה תלוי הטעם בעיסה, לפי שעיסותיהן דומות זו לזו, כדאיתא בירושלמי בפ' בתרא דחלה, ועוד יש לפרש דכשיש בכל אחד בפני עצמו כדי חיוב חלה אין תורמין מזה על זה ממין על שאינו מינו, והכי מוכח בתוספתא דחלה וכו'. וכן הביאו הרא"ש בהל' חלה והר"ש בריש כלאים שני תירוצי התוס'.

והשתא דברי הטוש"ע כאן הוא לפי התירוץ השני של התוס'. ומה שכתבו הטוש"ע דכוסמין ושיפון מפרישין מזה על זה, הוא משום דבריש כלאים (מ"א) תנן דאינם כלאים זה בזה, וכן נמי תנן התם דשעורים ושיבולת שועל אינם כלאים זה בזה.

והפכיר הש"ך (סק"ח) דהא דמפרישים שעורים מזה על זה, משום דמין אחד הם, ואע"ג דבשאיין באחד מהן כשיעור ומדבקן יחד אמרינן הרבה יותר מצטרפים, כגון חטים עם כוסמים וכוסמים עם כולם וכן השאר, ואילו הכא אמרינן דחטים עם כוסמים ולא כוסמים עם שבולת שועל ולא עם שעורים, וכן שעורים ושבולת שועל עם שיפון נמי לא, נ"ל דה"ט דלענין הצטרף להתחייב בחלה, כיון דבעיסה תליא רחמנא, דכתיב עריסותיהם, לפיכך כשאין בכל א' כשיעור אמרינן כל היכא דהעיסות דומות מצטרפות וחייב בחלה אע"פ שאינם מין א', אבל לענין לפטור מן החלה דהיינו כשיש בכל אחד שיעור חיוב חלה ורוצה לפטור זה ולהפריש עליו ממין אחר, אמרינן כיון דתרומה קרייה רחמנא הוי דומיא דתרומה שאין מפרישין ממין על שאינו מינו אע"ג דהעיסות דומות. עכ"ל ע"ש. [וכתב בהגהות והערות על הטור (אות יט) דדברי הש"ך הם מהלבוש (סי' שכ"ד ס"ב), הביאם המעדי"ט על הרא"ש (הל' חלה סי' א) אות ד, וכתב דהושמט מדברי הש"ך בט"ס, וזהו שסיים הש"ך "עכ"ל" ולא הוזכר מי האומר. ע"ש.

ולעני"ד היה נראה להגיה בדברי הש"ך שסיים "עכ"ל ע"ש" ולכתוב עכ"ל עט"ז. (והיינו עטרת זהב שהוא דברי הלבוש על היו"ד. אח"כ ראיתי לאחד

הדפוסים שכתב עכ"ל ע"ז, והוא כנ"ל). או יאמר דע"ש הוא ר"ת עיר שושן, שהוא דברי הלבוש על החו"מ ומרוב הרגלו להזכירו בחו"מ נשתרבב לש"ך גם כאן לכנותו כן].

אבל העיר החלת לחם (סי' ג), דמסתימת הרמב"ם והרמב"ן בהל' חלה שלא חילקו בין כשיעור לפחות מכשיעור, משמע דס"ל כתירוף הראשון של התוס' [ויש להוסיף על דבריו, דגם הר"ן בפסחים (דף י. מדפי הרי"ף) וכן הר"ש שירילא"ו (הביאו המלאכת שלמה פ"ד ה"ב) הזכירו רק התירוף הראשון]. וכתב שם החלת לחם דיש לחוש לדבריהם לחומרא, ע"ש.

וכתב הט"ז (סק"ג) דנראה דאם יש בעיסה אחד כשיעור ובאחד אין שיעור ורוצה לצרפו לעיסה גדולה, הוה דינו כמו ברישא לצירוף חלה, ונפק"מ אם יוסיף אח"כ עיסת חיוב על אותו שעשה שאין בה שיעור אין לחייבו בחלה, כי כבר נפטר מחמת צירוף. ע"ש. ועי' בחלת לחם בשירי ברכה (סי' ג ס"ק טז) שהקשה על הט"ז למה לא קאמר נפק"מ פשוטה, אם מותר לאכול מהעיסה קטנה על סמך מה שהפריש מהגדולה וכו'. ע"ש. והדרך אמונה בביאור ההלכה ה' ביכורים (פ"ז ה"ג) ד"ה הרי אלו מצטרפות, כתב דהוא תמוה, דבזה ממ"נ מותר, דאם נימא שאין מצטרפת פטורה לגמרי מחלה וכו'. ע"ש כי קיצרתי.

והנה מלשון הטושו"ע שכתבו ואם לש כל מין ומין לבדו ויש בו כשיעור וכו', משמע דכל דין זה מיירי בנשוק, אבל בבלול יקח מן התערובת אף שיש כשיעור מכל מין, ועי' חלת לחם בשירי ברכה (סי' ג סק"ט) שדן דזה אתי שפיר לפי מה שכתב הרא"ש בהל' חלה, הביאו הב"י (סי' של) גבי עיסה חציה של נכרי וחציה של ישראל, דיכול להפריש מיניה וביה דיש בילה בדבר לח, ובשיעור חלה שיפריש אי אפשר שלא יהיה בו משל ישראל וחלה אין לה שיעור מן התורה וכו', ע"ש. אבל לפי מה שכתב הש"ך (סי' שכ"ד ס"ק יח וכא) בשם התה"ד (סי' ק"ץ), דכל זה בעיסות, אבל בשאור ועיסה לא אמרינן יש בילה, אם כן ה"ה הכא אם נתן שאור של חיטין בעיסה של שעורין ויש בה כשיעור יש לחשוש באיזה מהן שיתרמי בידו הן מן השאור הן מן העיסה לא נפטר חבירו בחלה זו, וכתב שהוא חששא רבה, והוא דבר המצוי בין האופים בעיירות גדולות. ע"ש.

[ההמשך יבא בגליונות הבאים בס"ד]

הרב מנחם מנדל קטשוילי שליט"א
המכון למצוות התלויות בארץ

גילוי בבצל ירוק ובלוף ודין אוכלין ששהו תחת המיטה

דין לוף ובצל ירוק [כרישה] הנמכרים בשווקים כשהם קלופים וחתוכי שורש, האם דינם כבצל קלוף שעבר עליו הלילה. ודעת השו"ע באוכלין שתחת

המטה

גמ' נדה י"ז ע"א: "אומר ר"ש בן יוחאי ה' דברים שהעושה אותן מתחייב בנפשו ודמו בראשו. האוכל שום קלוף ובצל קלוף וביצה קלופה... רוח רעה שורה

עליהן"

מרן בשו"ע השמיט דין זה ולא כתבו, ואולי לית לי' כלל מאיסורים דרוח רעה, וכדעת הרמב"ן. אבל מאידך כ' איסור לתת תבשיל תחת המטה, משום רוח

רעה. ויבואר בהקדים:

א. אוכלין תחת המטה רוח רעה שורה עליהן

גמ' פסחים קיב ע"א: "תנא אוכלין ומשקין תחת המטה, אפילו מחוסין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהן". ובירושלמי תרומות פ"ח ה"ג איתא: "אמר רב

אמי צריכין למיחוש למה דברייתא חששין, אסור למיתן בר נש פריטין גו פומא, ותבשילא תותי ערסא, פיתא תחות שיחיא, מיצא סכינא גו פגולא סכינא גו

אתרוגא".

ולכאורה ישנם חילוקים מגמ' פסחים לירושלמי. דבפסחים איתא אוכלין ומשקין, ובירושלמי רק תבשיל. ובבבלי אפי' מחופין, ובירושלמי לא

כתבו. ובבבלי כתב הטעם שהוא מישום רוח רעה, ובירושלמי לא פי' טעם לאיסורו.

ב. דעת הרמב"ם בתבשיל תחת המטה

הרמב"ם הל' רוצח ושמירת הנפש פי"ב ה"ה כ: "ולא יתן התבשיל תחת המטה אף על פי שהוא עוסק בסעודה, שמא יפול בו דבר המזיק והוא אינו

רואהו".

ומשפט דבריו מוכח שמפ' הירושלמי דאין איסורו משום רוח רעה, אלא מחשש

היזק גופני, שמא יפול בתבשיל דבר המזיק, ולכן איסורו בתבשיל שאינו מכוסה. ולפי"ז פליגי ירושלמי אבבלי, דלירושלמי אם מכוסה אין איסור, דאין חשש שיפול בו וכו', ולבבלי אפי' מכוסה, כיון שהחשש הוא משום רוח רעה.

זבראב"ד כ' על אתר – "ולא יתן התבשיל תחת המטה – גם זה בירושלמי ומפרשין משום רוח רעה". מפ' הראב"ד מש"כ בירושלמי שאסור למיתן תבשילא תותי ערסא, הוא משום רוח רעה השורה תחת המטה, ולא משום היזק גופני. וכן מוכח מדבריו שהרמב"ם חולק ע"ז, ולא ס"ל דאיסורו משום רוח רעה.

זהטעם דברמב"ם לא פי' משום רוח רעה, פי' המפרשים, שהרמב"ם השמיט כל דיני רוח רעה, דס"ל שלא מצוי בינינו כולי האי. וכן עד"ז כ' בלחם משנה בה"ל שביתת עשור פ"ג ה"ב, דבדיני נטילת ידיים הוא בטוש"ע אר"ח שצריך לערות ג' פעמים על הידיים להעביר רוח רעה מעליהם, ומדלא הזכיר הזכיר הרמב"ם ג"פ, משמע דאינו חושש לרוח רעה".

כ"ב מרן החיד"א בשיורי ברכה ח"ב סי' קיו ס"ק ט, על מה שלא כ' הרמב"ם כאן על תבשיל תחת המטה שהוא משום רוח רעה, וז"ל: "לכי תידוק אתה מוצא שהרמב"ם לא זכר מכל הדברים שאמרו בש"ס מפני רוח רעה. וע"ע בשו"ת יביע אומר להרש"ל הגרעי"י יוסף שליטא ח"א יר"ד סי' ט, שהאריך בזה".

ג. ביאור נוסף ברמב"ם דלא פליגי

כתב בדרישה ופרישה על הטור בסי' קטז: "ולא יתן תבשיל תחת המטה, ז"ל הרמב"ם, ולא יתן תבשיל תחת המטה, שאע"פ שהוא עוסק בסעודה שמא יפול בו דבר המזיק ואינו רואהו. ע"כ. משמע דאיירי במגולין ורגילין לישיב על המטות בשעת אכילה, ומשום גילוי אסור, ומש"ה נראה נראא בזמן הזה מקילין ועד"ר". ובדרישה כתב: "...דלדעת הרמב"ם הטעם משום גילוי, ומש"ה מקילין בזמן הזה, אבל ב"י כתב דיש להיזהר בדבר, וכפי' הר"ן ז"ל, ותחת המטה דתניא אפילו מכוסין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליה. ולענ"ד דלא פליגי הרמב"ם והר"ן, דהר"ן מיירי במטה שישנים עליו, שהתבשיל שנותנין עליו תחתיו אפילו הוא מכוסה רוח רעה שורה עליו, והרמב"ם מיירי במטה שיושבין עליו בשעת אכילה, דסתם אין שורה רוח רעה, אלא האיסור שמא יפול בו דבר המזיק, ורבינו והר"ן דאין מדרכן לכתוב אלא דברים הנהוגים בזמנינו, ובזמנינו אין יושבין ואוכלין על

המיטות, ומש"ה סתמו וכתבו לאיסור". ע"כ. ומפרש לדעת הר"ן שהובא בבית יוסף שאיסורו בירושלמי משום רוח רעה, וא"כ פליג ארמב"ם, והוא פרש דלא פליגי בנ"ל.

ובמעשה רוקח בה"ל רוצח פירש אף הוא דלא פליגי, ולהרמב"ם הירושלמי אוסר אפילו לשעה קלה שאין בו משום רוח רעה, שאינו שורה בשעה קלה, אבל יאסר משום שמא יפול וכו', אבל אם נותן שם לזמן רב אף לרמב"ם איסורו משום רוח רעה.

ובסמ"ק סי' קע"א כ': ולא יתן התבשיל תחת המטה אף על פי שהוא עוסק בסעודה (פי' דאז ליכא למיחש משום רוח רעה, דלא שכיח במקום דאינא אינשי, ובע"פ תנא אוכלין ומשקין תחת המטה אפילו מחופין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהן, ואולי מיירי כשאינו עוסק בסעודה דלינא אינשי), שמא יפול בו דבר המזיק ולא יראהו". ע"כ. והביא זאת לדעת הרמב"ם, ומשמע שמבאר דלא פליג אבבלי.⁷

אבל פשט דעת רמב"ם הוא דפליג ירושלמי אבגילי וס"ל כירושלמי. ועוד דלא הוזכר כלל ברמב"ם כולי האי דרור ע"י מה שפי' המפרשים לדעת הרמב"ם מדלא הזכיר כולי האי דאסורים משום רוח רעה דלא ס"ל דשייך בזמנינו ועוד פ' שעסק בהל' רוצח באיסורים שיש בהם משום הזק גופני משאכ' לאסורים דרוח רעה הם הזק לנפש וכן לא כ' דלא שייך להיזק גופני. וע"ע להלן.

ד. ביאור פשט הר"ף והרא"ש ע"פ הירושלמי

הרי"ף בע"ז פרק אין מעמידין כ' הירושלמי באיסורים משום "גילוי". וז"ל: "אמר שמואל כל השרצין יש בהם ארס... ירושלמי אמר ר' מונא צריכין אנו למיחש למאי דביראתא מוששין אסור למיתן פירטי גו פומא... תבשילי תותי

⁷ ובסי' צביון העומדים כ' שם בס"ק יד, שבכתב יד בסמ"ק ובדפוס קושי' לא מובא מש"כ בסוגרים, ולפי"ז לומד פשט רמב"ם דפליג, אלא שכי' שם שהוסיפו זאת כיון שכי' בסמ"ק בהמשך לזה "וכן משום קלוף" וכו', דאיסורו משום רוח רעה, משמע שהוא המשך לדין קודם דאוכלין וכו', שאף הוא איסורו משום רוח רעה. ובכסף משנה על אתר כ': וכן לא יתן התבשיל תחת למטה, כתב א"א גם זה שירושלמי ומפרשין מיפני רוח רעה, ועל מה שכתב וכן לא ינעוץ וכו' כתב גם זה מפרשים משום ביזוי. "ואין הכרע לפירוש זה יותר מזה, וירא שמים יצא את כלם...". מוכח דס"ל פשט הרמב"ם דפליג. וצ"ב, דהנה סיכס שם להחמיר גם לדעת רמב"ם. ובשו"ע לא כ' איסור שמא יפול וכו', דלכא אף תחת שולחן אסור. וע"י בדרישה. ודו"ק. וע"ע בן איש חי ש"ש פי' פנחס ש"כ לזוהר מלתת תחת שולחן. עיי"ש.

ערסא... אמר ר' יוסי בר' בון כל זיעת אדם סם מוות". והרא"ש פ' אין מעמידין סי' יד, בד"ה הלכות גילוי, הביא הירושלמי בדיני גילוי.

וצ"ב לרי"ף ורא"ש דכ'תבוההיא דירושלמי בסתם, ולא משום רוח רעה, אי מפרשים הירושלמי כהר"ן דס"ל בפשיטות הירושלמי הוא משום רוח רעה. **ופשט** הירושלמי לכאורה נראה דאין איסורו משום רוח רעה, אלא משום היזק גופני, כמ"ש שאסור לתת מעות בפיו משום זוהמא, ולאחמ"כ ההיא דתבשיל תחת המטה, ועוד דאין לתת לחם תחת בית השחי וכו'. מכל הנ"ל מוכח דבהזקים גופניים עסקי, ומה עינן דרוח רעה בזה, והרי"ף והרא"ש שהביאו הירושלמי בתוך דיני גילוי והזקים גופניים, צ"ב מה ענין רוח רעה לזה.

ומרן החיד"א בשו"ר ברכה סי' קיו, פי' שכן נראה לדעת הרמב"ן פשט ירושלמי בהזקים גופניים, ומל' ירושלמי בהזקים גופניים, ומל' ירושלמי שצריכין לחשוש למה שהבריות חוששין מעצמם, ומשמע על דברים שאנשים נזהרים בד"כ שלא לתת מטבע בפיו וכו' משום זוהמא וכו'. ואם נפרש ההיא דתבשיל משום רוח רעה, מה ענין זה למה דבריות חוששים.

ואפ"ל דהרי"ף והרא"ש כתבוהו אגב דיני גילוי, וכיון שהובא בירושלמי כתב דרך אגב ההיא דתבשיל, ואפ"ל שלעולם ההיא דתבשיל הוא משום רוח רעה.

והפרי חדש סי' קט"ז ס"ק ו פי' לא כן אלא להיפך, דמירושלמי משמע שאיסור משום רוח רעה, כיון שכ' בסתם תבשיל תחת המטה אסור, ולא חילקו אם מכוסה אם לאו. משמע אפי' מכוסה אסור, וא"כ מוכח דטעמו משום רוח רעה. וה"ה נפ' לרי"ף ורא"ש שהביאו הירושלמי. וכן מפורש בר"ן שכ"כ פ' ירושלמי כבבלי משום רוח רעה.

ה. דעת מרן בשו"ע באוכלין תחת מטה

ובמור סי' קט"ז כ': וצריך לזהר שלא יתן מעות בפיו... ושלא יתן תבשיל תחת המטה ושלא ינעוץ סכין באתרוג". ובבית יוסף: "וכן אסור לתת תבשיל תחת המטה מפני שרוח רעה שורה על האוכלין, ואע"פ שהרמב"ם לא פי' תבשילא תותי ערסא מפני רוח רעה, מ"מ צריך לחוש בדבר וכדברי הר"ן...".

ובשו"ע סי' קט"ז ה"ה: "ולא יתן תבשיל ולא משקים תחת המטה מפני שרוח רעה שורה עליהם.

ולכאורה צ"ב מדוע נקט תבשיל ומשקין ולא נקט אוכלין, כגמ' פסחים. ועוד דהיה אפ"ל דרק תבשיל אסור, אבל אוכלין חיין, כגון ירק שאינו

מבושל שרי, דאין רוח רעה שורה ע"ז.

[**וכ"ב** בחכמת אדם בינת אדם כלל סח אות סג דאפשר להקל באוכלין חיין, מדכ' הרמב"ם רי"ף ורא"ש וכ"כ בראב"ד 'תבשיל', כירושלמי, ולא כ' אוכלין, אפשר דלא גרסי' כלל אוכלין].

אלא מדכתב משקין, והוא מגמ' פסחים, אלא דצ"ב מדוע לא נקט אוכלין. ואפ"ל דנקט מה שהדרך לתת תחת למטה, והא תבשיל שדרך לתת בשעת סעודה להניחו מתחת למטה וכו'. ועי' אגרות משה ח"ג יו"ד סי' כ, שתמוה לומר דהקיל בשו"ע באוכלין כירושלמי דגריס רק תבשיל, דא"כ מדוע נקט משקין שהוא מג' פסחים, ושם אף אוכלין נקטו, אלא ודאי י"ל דלשו"ע אף אוכלין אסור.⁸

ובשירי ברכה הנ"ל כ' דלא הייתה גירסא אוכלין ומשקין לפני מרן. ועי' ב"י שכ': "דתניא הגמ' דידן... ומשקין תחת וכו'". וכן בפר"ח הנ"ל, לא הייתה גי' דאוכלין. וכ"נ דעת מרן מדהזכיר איסורו משום רוח רעה, ל"ש אוכלין מתבשיל, ואף באוכלין חיין אסור.

וכ"ב מו"ר אדמו"ר הזקן (שו"ע הרב) בהלכות שמירת גוף ונפש הל' ז': "לא יתן מחופים בכלי ברזל". ע"כ. מוכח דאסר אף אוכלין חיין.

ו. ביאור מהו רוח רעה תחת המטה

ובטעם איסור אוכלין תחת המטה כ' בתורת חיים [שבועות טו ע"ב ב"ב נא ע"א], נראה לפי שהשינה היא אחד משישים במיתה (ברכות נז ע"ב), לפי שהשמה יוצאת בשעת השינה, ולכן רוחא מסאבא שריא עליה דאיניש. וזה טעם נטילת ידיים שחרית, וכשהוא מאהיל בשעת שינה על האוכלין הרי הן כאילו היו באוהל המת, ושריא עלייהו ההוא רוח מסאבא. ע"כ.⁹

ולדבריו טעם לאיסור הוא כמו נגיעה באוכלין לפני נטילת ידיים שחרית, דרוח הטומאה שורה עליהן עד שיטול ידיו ג"פ. ועפ"ז כאן שיושן על המטה

⁸ ועי' בבינת אדם הנ"ל הביא בשם הגר"א שציוה לזרוק צנון שהניחו מתחת למטה, מוכח שאסר אף חיין. וכן בפתחי תשובה יו"ד סי' קטז. ובערוך השלחן קטז כ' דעכשיו אין נוהרין בזה ושומר פתאים ה' וכו'. עיי"ש. ובדרכי תשובה קט"ז, כ' ממ"א שהגר"א החמיר אף באוכלין חיין. וכן בבן איש חי ש"ש פ' פנחס החמיר בזה. ועיי"ע יביע אומר ח"א יו"ד סי' י' שהקל בזה. ועוד כ' ביבי"א דר"ח לא הייתה גירסתו 'אוכלין' בגמ' פסחים.

⁹ ברעק"א על הש"ס הזכיר התו"ח. ובשו"ת לב חיים ח"א סי' ס"ו ובשו"ת יביע אומר ח"א יו"ד סי' ט.

דרוח הטומאה שורה עליהן, בלא שייכות כלל לטומאת מת וכו'. וכמו שמצינו בגמ' נדה שבצל קלוף שעבר עליו הלילה שאסור משום שרוח רעה שורה עליו, וה"ה כאן באוכלין תחת המיטה שאיסורו משום רוח רעה, שהרי בבצל קלוף ליתא טעמא דטומאת מת.

ז. אוכלין תחת מטת עכו"ם

דאפ"ל הנפק"מ בב' טעמים אלו לאיסור, לענין מטת עכו"ם, אם יש לאסור אוכלין שנתנו תחת מטת עכו"ם, ועי' בשו"ת דגל אפרים סי' כח שכ' לאסור אף במטת נכרי, אע"פ שהתירו אוכלין בנגיעת נכרי לפני נטילת ידים שחרית.

ד"ל לטעם התורת חיים יש להתירו, כיון שאיסורו כנ"ל משום רוח טומאה ה"ה כאן להקל במטת נכרי, ולטעם הב' אפ"ל כיון שכ' בסתם אוכלין תחת המטה ולא חילקו בזה, הרי שיאסר אף במטת נכרי.¹⁰

ח. האם איסורו רק במטה או אף לספסל שישן עליו

באיסור אוכלין תחת המטה דנו באחרונים אם הוא רק במטה או אף בספסל שישן עליו. הנה לטעם תורת חיים אפ"ל כיון שטעמו משום שהוא כאוהל מת, א"כ מאי שנא ספסל וכדו' ממטה, כיון שישן עליו, ושינה אחד מס' ממיתה וכו' ה"ה לספסל וכדו'. ולטעם הב' שאיסורו משום רוח רעה בסתם, ולא משום א' מס' במיתה וכו', אפשר שמטה לא, דאפשר שרק במטה יש איסור משום רוח רעה ולא דבר אחר.

¹⁰ ועי' דרכי תשובה סקלי"ט הביא מש"כ בדגל אפרים. ועיי' בעוללות משה סק"ד, שכ' דאם אין רוח רעה שורה על ידיהם כ"ש תחת מיטותיהם. ובדרכי"ת צידד להחמיר. ועי' שו"ת פרי השגה ח"ג סי' קנ"ט שהקל בזה. וכן ביבי"א ח"א יו"ד סי' י'. וכן דנו באחרונים במיטת קטן, בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קיז, הקל בזה. וביבי"א יו"ד סי' ט. ובשו"ע הרב כתב בהל' השכמת הבוקר סי' ד ה"ב: "אבל לנגיעת הנכרים אין לחוש, כי רוח טומאה זו אינה מתאווה לשרות אלא בכלי של קדש". ועוד כי שם "ומטעם זה נהגו להקל בנגיעת הקטנים". ע"כ. אבל אי אמרי' דרוח רעה תחת מטה אינו משום רוח דמסאבא רוח טומאה, אלא ענין בפני"ע, כבצל קלוף וכו', וכן בגמ' אמרי' מטה סתם ולא חילקו, א"כ יש מקום לאסור. ועוד דבצל קלוף אף אם קלפו נכרי ודאי אסור משום לינת לילה [ואמנם אפ"ל דכ' בגמ' מטה פ' של ישראל].

ועי' בשו"ת בנין עולם סי' לג הביא ממעשה רב דהגר"א אסר בתיבה שיטנו עליה. וע"ע בן איש חי פ' פנחס. ויש מקילין בזה דרק מטה אסרי' ולא ד"א, ועי' במילי דחסידותא סי' תנח ובכה"ח סי' קטז. וע"ע שם שכ' דאסרי' רק מטה שעשוי לתשמיש ולא מטה שעשויה רק לשינה.

ועי' מגדל עוז על הרמב"ם, שכ' "וכך קבלנו כהראב"ד דאי כדברי הרמב"ם ז"ל מאי איריא מטה אפילו כסא ושלחן וכו'". מוכח דס"ל לטעם דרוח רעה רק במטה ולא בד"א. ופשט לשון שו"ע רק במטה וכן בשו"ע הרב כ' מטה ולא ד"א.

ט. האם איסורו שנתן דווקא בשעה שישן על המטה

ובן דנו האחרונים אם איסורו רק בשעה שישן והיו מונחים תחתיו, או אפי' בשעה שאינו ישן על המטה. ולטעם התו"ח, הרי שאין לאסור, דלא שייך טעמו דמאהיל על האוכלין וכו'. ולטעם הב' שאינו משום זה, אלא איסור בפנ"ע, דרוח רעה שורה על האוכלין תחת המטה אפשר דא"צ שישן עליהם.

ועי' שו"ת לב חיים סי' סו כ', מדברי תו"ח משמע רק בשעה שישן, ואם לאו אין איסור, וכן מפ' בדברי תו"ח בשו"ת פרי השדה ח"א סי' ד. החמיר בזה. וע"ע יבי"א סי' ט. ופי' דאפ"ל אף ללא טעם התו"ח דאין איסור, דסתם אמרי' בגמ' מטה ופ' מטה שישנים עליה. עי"ש. וע"ע בבאש"ח פ' פנחס. ועי' שו"ע ושו"ע הרב דכ' בסתם משמע לאסור אף שלא ישן וצ"ע.

ולענין שינת יום עי' בשו"ת עין הבדולח סי' יא' לאסור. ועי' יבי"א דלא החמיר בזה. וסתמות לשון השו"ע לכאו' נראה דלא שנא. וצ"ע.

וע"ע מש"כ לפ' הירושלמי דעסק' בשעת הסעודה היו מניחים תבשיל תחת המטה, שכן היה דרכם בשעת סעודה להניח שם, ואפ"ל אף לדעת הר"ן שמפ' הירושלמי משום רוח רעה, מודה שכן הפשט בירושלמי, שנתנו התבשיל תחת המטה בסעודה, ולאן נקטו תבשיל שהוא הדרך לתת בשעת סעודה, ובכ"ז אסור משום רוח רעה ואפי' שלא ישן עליהם. ומ"מ אינו מוכרח. ופשוט.

י. האם איסור נתינת האוכלין הוא משום שדעתו לאכלם

עוד י"ל האם איסור זה הוא בעצם הנתינה של האוכלין, שאסור לתת שם ואפי' שלא יאכלם מ"מ עצם הנתינה אסורה, כיון שמשרה בו רוח טומאה, או די"ל שכל איסורו הוא כיון שאח"כ ירצה לאכלם, ולכן אסרו הנתינה כעת דישרה עליהם רוח רעה.

ואפ"ל לטעם התו"ח יש איסור בעצם הנחת המאכלים, כיון שמשרה עליהם רוח טומאה, וכמ"ש גבי נגיעה לפני נטילת ידים די"א שאסור ליגע במלבושים וכו' מד' הזוהר, דאסור לילך ד"א לפני נטילת ידים שמשרה רוח טומאה וכו'. ולטעם שאיסורו משום רוח רעה ואינו משום טומאה וכו', אפ"ל שאין איסור בעצם הנתינה. [ונפק"מ באוכלין שממילא יזרקם ואינו מתכוון לאכלם]. ואפ"ל מלשון שו"ע "לא יתן" לכאורה פשוט שעצם הנתינה אסורה. ואינו מוכרח כלל, דאפ"ל דלא יתן כיון שישרה עליו וכו'. ומ"מ אינו מוכרח כולי האי. ועו"ל אף לתו"ח דמפרש ענין איסור ע"ד איסור נגיעה לפני נטילת ידים, דאינו מוכרח דשווים בדיניהם. ועוד דאין לדמות עניני רוח רעה זה לזה. ופשוט. ואמכ"ל.

יא. אם יש איסור לתת כלים תחת המטה

יש אוסרים להניח כלים תחת המטה משום רוח רעה, כדין אוכלין, ובהקדים גמ' ב"ב נח ע"א: "מטה של תלמידי חכמים כיצד, כל שאין תחתיה אלא סנדליו בימות החמה ומנעלין בימות הגשמים ושל עם הארץ דומה לאוצר בלום". **רשב"ם:** כל שאין תחתיה כו' - "דאמרין בפסחים: רוח רעה שורה עליהן" לאוצר בלום.. וכן מיטת עם הארץ כל דבר מניחין תחת מטתן אוכלים וכלים. ולכאור' מוכח דאף כלים אסור משום רוח רעה, ומ"מ אינו מוכרח, דאפשר שהוא רק להידור דת"ח. אולם ברבנו גרשום כ' על אתר: "לפי שאסור להניח אוכלין ומשקין וכלים אחרים מפני שרוח רעה שורה עליהן". מוכח דס"ל לאסור אף כלים משום רוח רעה.

ובחידושים והגהות למס' ב"ב (מחס' מלא הרועים) כ': "רשב"ם ד"ה כל שאין כ' רוח רעה שורה עליהן. נ.ב. ועי' רש"י סוכה כא ע"א, שפי' הטעם שמרגיל בני בית לשם. עיי"ש וא"ת דלכך כל דבר אפי' אינן אוכלין אין מניחין. ע"כ. וכ' רש"י סוכה כא ע"ב (ונ' ט"ס במשכ' ע"א) "להכי נקט גבי מטה מעלים וסנדלים דאמר' בבא בתרא... איזהו מטה של תלמידי חכמים כל שאין תחתיה אלא מנעלים... אבל לתת לתחתיה דברים אחרים גנאי הוא לו שמרגיל בני הבית לשם".

ולפי"ז אינו משום רוח רעה, אלא שגנאי לתת שם דברים אחרים חוץ מסנדלים, ולפי"ז אין מוכח דאסור כלים משום רוח רעה, דלא עסקי' משום איסור רוח רעה.

ובן לא מובא בראשונים אלא אוכלין תבשיל וכו', ותו לא. ודעת רבנו גרשום

יחידאה. ועי' כף החיים בשם מילי דחסידותא סי' תנח, להקל בזה. ועי' טעמי המנהגים ליקוטים אות לו בשם מיכלא דאסוותא לאסור. ועי' שו"ע ושו"ע הרב דכ' רק תבשיל ואוכלין. ופשט דבריהם בכלים אין לאסור ופשוט. [ואמנם אפ"ל לטעם דתו"ח דמאהיל על אוכלין וכ' שיאסור גם כלים ואינו מוכרח].

יב. האם איסורו אף בדיעבד

בחידושי רע"א סי' קטז ובפתחי תשובה שם, הביאו דעת שבות יעקב להקל בכל מיל דרוח רעה בדיעבד. והחיד"א בשו"ר ברכה הנ"ל חלק ע"ז וס"ל לאסור אף בדיעבד, וכפ' הגמ' "רוח רעה שורה עליהן"¹¹.

יג. הטעם שאסור מרן במטה, אין מוכרח שיאסור בבצל

ולכאור' חזינן דאית ליה למרן איסור משום רוח רעה, ולא ס"ל כרמב"ם דאין לאסור כלל באיסורים משום רוח רעה, (וכפ' החיד"א ולח"מ). וא"כ ה"ה לענין בצל קלוף וכו'. ומ"מ אינו מוכרח כלל. דהנה באוכלין תחת המטה הוזכר איסורו ברמב"ם, ואף שפשט דברי רמב"ם אינו משום רוח רעה, הרי שעצם האיסור הוזכר. ועוד עפמ"ש בדרישה ופרישה ובסמ"ק ומעשה רוקח, דאפ"ל אף לרמב"ם דלא פליג אגמ' פסחים אלא דאסור באופן אחר, וכן הוזכר

¹¹ ובשב"י הוכיח להקל בדיעבד מיו"ד סי' ו, אין שוחטין בקרומית של קנה, ורש"י פי' שקיסמין ניתזים ממנה וחיישינן דלמא ינקבו הסימנים, ובי"כ בשם בעל העיטור דלפי"ז אף בדיעבד אסור, אבל בירושלמי מפי' טעם לאיסורו משום רוח רעה וכו', וכי עי"ז דא"כ בדיעבד שחיטתו כשרה, ומוכח דברוח רעה בדיעבד מותר. ועוד הוכיח ממ"ש להזהיר חבר שלא יאכל אם עם הארץ, שמא יאכילהו דבר שאינו מתוקן. ובבי"ב נח ע"א שהזכרנו לעיל כי מטת ע"ה אוצר בלום. ופרשב"ם כיון שנותנין אוכלים תחת מטותיהם, ואסור משום רוח רעה, וא"כ מדוע לא חששו גם לזה, משמע שאין איסורו בדיעבד. ובברכי יוסף הנ"ל דחה ראייתו מקרומית של קנה, דהתם לקנה עצמו הרוח רעה, ואינו עובר לבשר, ולא לומר לכאן שרוח רעה שורה על האוכלין. וכתב שם להחמיר בדיעבד. עי"ע מש"כ על האי דאוצר בלום דמרש"י פי' דלא עסק' ברוח רעה ואינו עובר לבשר, ולא דמי לכאן, וכן כתב שם דכמו בבצל קלוף אמר"י דמו בראשו משמע אסור דעבד וה"ה כאן דאמר"י רוח רעה שורה עליהן. וכן בבא"ח אוסר דעבד. וכן במעשה רב להגר"א מוכח דאוסר (ולהנהגת הגר"א יש סתירה בזה וככ"ל). ובזבחי צדק קט"ז אסור דעבד. ועי' פתחי תשובה קטז ובערוגת הבשם סי' ו' ובשו"ת בית שלמה יו"ד סי' קפט הקל בדעבד (אף שבבצל החמיר).

ברי"ף רא"ש ובר"ן לאיסור, וכ"כ ראב"ד וטור, אבל איסור בצל קלוף לא הוזכר כלל ברמב"ם ורי"ף ורוב הראשונים.

ועז"ל דכיון שמצינו שחששו לרוח טומאה בשינת לילה, מדמצריכין ליטול ידיו ג"פ להעביר רוח הטומאה, הרי מוכח דחששו להאי דרוח טומאה, וכמ"ש בתורת חיים הטעם לאיסור אוכלין תחת המטה שהוא מטעם רוח טומאה בשינת לילה, ובזה הרי מוכח דחששו, ולכן ס"ל למרן בשו"ע לאסור, כמ"ש ליטול ידיו ג"פ, משא"כ לבצל וכו'. ועוד שהשמיט דין בצל קלוף וכו' לגמרי.

סיכום דיני אוכלין תחת המטה

- א. אין לתת תבשיל ומשקין תחת המטה דרוח רעה שורה עליהן ואפי' מכוסים, וי"א דאם הם צרורים וחתומים יש להקל ויש מחמירים¹².
- ב. אף במאכלין חיים כפירות וירקות שאינם מבושלים אין לתת תחת המטה, וי"א שאין איסור בזה¹³.
- ג. האיסור הוא רק במיטה, אבל תחת ספסל או תיבה וכד' אין איסור וי"א לאסור אף בזה¹⁴.
- ד. י"א שהאיסור הוא אם נתן האוכלין בשעה שישן עליהם. וי"א אפי' שאינו ישן עליהן. וכן יש מקילין בשינת יום ויש אוסרים¹⁵.

¹² גמי פסחים, ובר"ן ראב"ד כסף משנה טושי"ע סי' קטז (וברי"ף וברא"ש). ולענין צרורים וחתומים בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' רכ הקל בזה לכתח"י. ובבי"א ח"ד או"ח סי' ה' החמיר לכתחילה, ובדעיבד הקל שם. ובשו"ת רב פעלים ח"ב יו"ד סי' יג, ובשו"ת פרי השדה ח"ג סי' קנט החמירו בזה. ועי"ע בכף החיים סי' קטז מ' ד' דברצפה מרוצפת אפילו דאין איסור דרוח רעה, דרק על עפר חששו. ועי"ע יבי"א שהתירו בזה דעבד.

¹³ פשט גמי פסחים דכי אוכלין ומשקין. וכ"כ בשו"ע הרב הנ"ל. וכ"כ בבאש"ח. ועי"ש מש"כ בשם הגר"א שאסר בצנון וכו'. ועי' בינת אדן הנ"ל. ובכה"ח סי' קטז, משמע שהקל בזה. ועי"ע יבי"א ח"א יו"ד סי' י'. פשט גמי פסחים דכי אוכלין ומשקין. וכ"כ בשו"ע הרב הנ"ל. וכ"כ בבאש"ח. ועי"ש מש"כ בשם הגר"א שאסר בצנון וכו'. ועי' בינת אדן הנ"ל. ובכה"ח סי' קטז, משמע שהקל בזה. ועי"ע יבי"א ח"א יו"ד סי' י'.

¹⁴ שו"ת בנין עולם הנ"ל, ובשם הגר"א. עי"ע בא"ח שהחמירו בזה. ועי' כפה"ח קטז שהביא מילי דחסידותא שרק מטה שעשויה לתשמיש ולא לשינה בלבד. וצ"ע דעת שו"ע שכתב מטה ולא ד"א. ועי' מגדל עוז מש"כ ודו"ק.

- ה. י"א דאין איסור באוכלין תחת מטת עכו"ם, דלא אסרו אלא בשל ישראל, ויש מחמירים בזה. וכן יש מקילין במיטת קטן¹⁶.
- ו. אין איסור לתת כלים תחת המטה, דרק באוכלין וכדו' אסרי'. וי"א לאסור אף בכלים. פשט גמ' פסחים וטוש"ע דרק אוכלין ולא כלים¹⁷.
- ז. י"א דאיסור אוכלין תחת המטה הוא רק לכתחליה, אבל דיעבד אין איסור. ויש אוזרים אף דעבד¹⁸.

¹⁵ פשיטות דברי התורת חיים. וכ"כ בשות לב חיים הנ"ל וביבי"א סי' ט. ועיי בא"ח שהחמיר בזה. וכן בשו"ת פרי השדה הנ"ל. ופשט לשון שו"ע במטה משמע לכי אפי' לא בשעה שישן שם.

¹⁶ שו"ת פרי השדה הנ"ל וביבי"א ח"א יו"ד סי' י', הקילו בזה. ועיי דרכי תשובה הנ"ל בשם דגל אפרים להחמיר.

¹⁷ וכ"כ בשו"ע הרב רק אוכלין וכו'. ודעת רבנו גרשום יחידאה ואין מקור אחר לזה. ועיי כפה"ח סי' קטז מ.

¹⁸ שבויי בפתחי תשובה הנ"ל להקל. והחיד"א ובא"ח החמירו בזה כנ"ל. וביבי"א סי' ט, הקל בהפסד מרובה.